

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 2 курсу, групи 613
спеціальності «Початкова освіта»
БІЗЮК БОГДАНА ДМИТРІВНА

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Шестобуз О.С.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 3 від 7 листопада 2023 р.*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

Бізюк Б.Д. Формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 88 с.

У процесі магістерського дослідження автором обґрунтовано особливості формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. Естетичні почуття вимагають ціннісного ставлення особистості до навколишнього світу, образотворчого мистецтва, довкілля, формують вміння естетично обирати, визначати специфіку практичної діяльності, яка відображається у результатах праці.

Розкрито суть поняття «естетичні почуття» у наукових дослідженнях, проаналізовано вікові особливості прояву естетичних почуттів у молодших школярів. Проведено констатувальне дослідження стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Здійснено характеристику педагогічних умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. Визначено основні засоби, методи та прийоми формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. Розкрито специфіку використання нетрадиційних художніх технік і матеріалів у процесі формування естетичних почуттів учнів початкових класів, оскільки із застосуванням різних нетрадиційних художніх технік і матеріалів практична діяльність молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва буде більш емоційною та ефективною.

Ключові слова: естетичні почуття, естетичне виховання, естетичне сприймання, естетичне ставлення, урок образотворчого мистецтва, твори образотворчого мистецтва, нетрадиційні художні техніки та матеріали.

ABSTRACT

Bizyuk B.D. Formation of aesthetic feelings of elementary school students in fine arts lessons. – Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 88 p.

In the course of the master's research, the author substantiated the peculiarities of the formation of aesthetic feelings of elementary school students in fine art lessons. The essence of the concept of «aesthetic feelings» in scientific research is revealed, the age-specific features of the manifestation of aesthetic feelings in younger schoolchildren are analyzed. A confirmatory study of the state of formation of aesthetic feelings of junior high school students in fine art lessons was conducted.

A characterization of the pedagogical conditions for the formation of aesthetic feelings of elementary school students in fine arts lessons was carried out. The main means, methods and methods of forming the aesthetic feelings of younger schoolchildren in fine art lessons are determined.

Key words: aesthetic feelings, aesthetic education, aesthetic perception, aesthetic attitude, fine art lesson, fine art works, non-traditional art techniques and materials.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	9
1.1. Суть поняття «естетичні почуття» у наукових дослідженнях.....	9
1.2. Вікові особливості прояву естетичних почуттів у молодших школярів.....	19
1.3. Дослідження стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.....	31
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	44
2.1. Характеристика педагогічних умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.....	44
2.2. Реалізація методів, прийомів і засобів формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.....	52
2.3. Використання нетрадиційних художніх технік і матеріалів у процесі формування естетичних почуттів учнів початкових класів.....	61
Висновки до другого розділу.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні проблема розвитку творчості особистості є однією з важливих. Творчість може виявлятися протягом багатьох років, проте саме в молодшому шкільному віці найбільше проявів для творчих здібностей, бо в учнів досить активно здійснюється розвиток психічних процесів, творчого мислення, допитливості, а також важливим є формування умінь до спостережень, порівнянь тощо.

Творчий розвиток особистості потребує створення належних умов, тому уроки образотворчого мистецтва та художня практична діяльність сприятимуть у наданні учням таких умов, у розкритті власних здібностей, зануренні у світ образотворчого мистецтва. З використанням на уроках образотворчого мистецтва різних художніх технік і матеріалів практична діяльність школярів буде більш емоційною та ефективною.

Положення про художньо-естетичне виховання особистості відображені у нормативних документах, зокрема в Концепції Нової української школи та Концепції художньо-естетичного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти виокремлюється, що естетичний розвиток є вагомим в освіті та має значний потенціал для духовного збагачення особистості.

Естетичне виховання здійснюється завдяки формуванню художніх почуттів, уподобань, розвитку естетичних потреб і смаків, є дійсно одним з важливих завдань у сучасному освітньому процесі.

Складовою естетичної культури особистості є поняття «естетичні почуття», що пов'язане з естетичним смаком, ідеалом, естетичним сприйманням та потребами. Естетичні почуття вимагають ціннісного ставлення особистості до навколишнього світу, образотворчого мистецтва, довкілля, формують вміння естетично обирати, визначати специфіку практичної діяльності, яка відображається у результатах праці.

Стан дослідження проблеми. Проблема розвитку творчості особистості у практичній діяльності цікавила багатьох дослідників. Так, у працях І.Демченко, В.Котляр, В.Томашевського та ін. відзначається, що розвиток творчості здійснюється у будь-якій діяльності, однак саме художня діяльність сприяє швидкому та продуктивному творчому розвитку особистості.

У своїх працях дослідники С.Коновець, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Рудницька, О.Сисоева та ін. обґрунтовують роль учителя при формуванні творчості учнів. В.Сухомлинський відзначає, що творчими здібностями обдарована кожна дитина, тому завданням учителя є надання можливості їхнього прояву та реалізації.

Окремі аспекти теорії та практики естетичного виховання школярів на уроках образотворчого мистецтва досліджують Д.Джола, О.Колесник, О.Оніщенко, Г.Шевченко, А.Щербо та ін. Характеристику основних понять, на яких будується система естетичного виховання школярів здійснювали дослідники І.Андрущенко, І.Зязюн, Л.Левчук, В.Панченко, В.Сухомлинський, В.Шацька та ін.

Враховуючи вагомість проблеми формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, її недостатню теоретичну та практичну розробку, нами визначено тему магістерського дослідження **«Формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження визначені відповідно до мети, об'єкта, предмета дослідження:

– розкрити суть поняття «естетичні почуття» та вікові особливості їх прояву у молодших школярів;

- дослідити стан сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва;
- обґрунтувати педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва;
- здійснити характеристику методів, прийомів і засобів формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Об’єкт дослідження – формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – особливості формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Методи дослідження, які застосовувалися для досягнення мети та розв’язання завдань:

- теоретичні: аналіз наукової літератури, узагальнення і систематизація отриманої інформації з метою дослідження сформованості естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва;
- емпіричні: констатувальний експеримент, спостереження, бесіда, опитування, тестування, анкетування з метою виявлення стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва;
- математичні: методи опрацювання даних, графічне представлення результатів констатувального експерименту дослідження, встановлення достовірності отриманих результатів у дослідженні.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті суті поняття «естетичні почуття» та вікових особливостей їх прояву у молодших школярів, у дослідженні стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, в обґрунтуванні педагогічних

умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Практичне значення дослідження полягає у використанні матеріалів дослідження у педагогічній діяльності вчителями початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, вихователями груп продовженого дня, а також студентами та викладачами закладів вищої освіти у підготовці до лекцій і семінарів з дисциплін художньо-естетичного напрямку.

Структура роботи. Магістерська робота у структурі містить вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Суть поняття «естетичні почуття» у наукових дослідженнях

Сьогодні відбувається переоцінка задумів, цінностей і переконань, наявні досить нестабільні морально-духовні основи підростаючого покоління. Одна з актуальних проблем окреслена у формуванні особистості, яка здатна розуміти, сприймати та захоплюватися суспільними надбаннями та цінностями загальної культури.

Вирішити зазначену проблему можна при умові цілеспрямованого естетичного та художнього виховання школярів. У Концепції Нової української школи, у Концепції художньо-естетичного виховання дітей окреслюються положення про різнобічність у допомозі під час розкриття та формуванні творчих здібностей і нахилів учнів, їхніх талантів і спроможностей, бо кожна дитина є унікальною, неповторною з природними здібностями, в основі естетичного виховання знаходиться взаємодія вчителя та школярів як партнерів.

Естетичне виховання визначається як цілеспрямована система виховання особистості, яка здатна з позиції естетичного ідеалу до сприймання та оцінювання прекрасного, удосконаленого у суспільстві та житті, с творення нового за допомогою законів краси та естетичної досконалості.

Художнє виховання розглядається як процес цілеспрямованого впливу засобів образотворчого мистецтва, спрямований на формування в учнів естетичних почуттів, інтересів, захоплення образотворчим мистецтвом, оволодіння вміннями осмислювати його, насолоджуватися, творити в ньому, проявляючи власні здібності.

Почуття визначаються як особистісні та специфічні переживання, відношення до потреб, задоволення або незадоволення їх може спонукати до прояву певних емоцій: позитивних або негативних, якими є радість, смуток, гнів, сором та ін.

Почуття є складним станом організму, здатні утворювати певні зміни в характері дихання, пульсу, збудження, хвилювання, що демонструють форми поведінки особистості.

Почуттям є свідомість з різним поєднанням відчуттів, це емоційний аспект розумового життя особистості поруч з іншими аспектами, якими є інтелектуальний, вольовий, діяльнісний.

Роль почуттів, які є складовими естетичної свідомості, у визначенні зв'язку під час взаємодії школярів з довкіллям опирається на небайдужість до оточуючих предметів, концентруючи духовні можливості.

Поняття естетичних почуттів визначається у філософських, психологічних і педагогічних наукових джерелах.

Найвищі рівні формування естетичних почуттів мають прояв у почуттях піднесеного, величного. Зазначені різновиди естетичних почуттів пов'язуються з моральними почуттями.

Естетичні почуття є досить складною духовною структурою, своєрідними переживаннями особистості, які виникають при сприйманні об'єктів дійсності, творів образотворчого мистецтва, гарно оздоблених предметів, явищ природи та ін.

Естетичні почуття можуть стимулювати соціальну активність особистості, надавати регулюючий вплив на її поведінку, впливати на формування естетичних ідеалів особистості.

Досить складно уявити людину, яка не радіє, коли сприймає твори образотворчого мистецтва, без прояву естетичних переживань. Естетичні почуття сприяють в ознайомленні з навколишньою дійсністю, можуть зробити кожен день багатокольоровим і цікавим.

Естетичні почуття є складним психічним утворенням, притаманні людині як соціальній особі.

Н.Волкова відзначає, що естетичні почуття є емоційно-оцінним відношенням особистості до прекрасного (Н.Волкова, 2001, с.124).

Серед джерел формування естетичних почуттів дітей виокремлюються різні види мистецтв: образотворче, театральне, хореографічне, музичне, кіномистецтво, та навколишній світ, естетичність в оформленні та дизайні аудиторій, ігрових зон, взаємодія між учителями та школярами, зовнішній вигляд.

В естетичному вихованні важливу роль за Н.Волковою відіграють у позаурочній виховній діяльності студії з образотворчого мистецтва, гуртки з хореографії, музики, спеціальні естетичні клуби, які підвищують формування естетичних почуттів учнів (Н.Волкова, 2001, с. 128).

На думку Н.Мойсеюк: «Естетичні почуття виявляються при оцінці творів образотворчого мистецтва, естетичних явищ з позицій естетичних знань та ідеалів, акцентуючи увагу на вихованні естетичної культури школярів» (Н.Мойсеюк, 2001, с. 428).

М.Качур вказує: «Естетичні почуття є суб'єктивною здатністю людини сприймати і оцінювати естетичні властивості явищ і предметів, вміння розрізняти прекрасне» (М.Качур, 2004).

А.Кузьмінський, В.Омеляненко відзначають: «Естетичні почуття є стійким, емоційно-оцінним ставленням людини до прекрасного, що носять вибірковий, суб'єктивний характер, тому не може бути якихось стандартних почуттів. Це чуттєва категорія, що пов'язана передусім з індивідуальним баченням й індивідуальним сприйняттям» (А.Кузьмінський, В.Омеляненко, 2008, с.307).

Почуття є своєрідною нормою естетичної досконалості, яка базується на відношенні до об'єктів дійсності та творів образотворчого мистецтва, здатності реагувати на прекрасне, мати хвилювання під час сприймання художніх творів.

Д.Джола, А.Щербо відзначають: «Естетичні почуття – суб'єктивний естетичний прояв особистості, який можливо спостерігати при осмисленні та усвідомленні естетичної свідомості суспільства та переживання своїх відносин з навколишньої дійсністю» (А.Щербо, Д.Джола, 1999, с. 21).

На думку Л.Левчук: «Естетичні почуття поєднуються з емоційним сприйняттям, логічним аналізом побаченого, висловленням думок, ставлень, проявом свідомості та ініціативи. Почуття можна назвати рушійною силою у гармонійному сприйнятті, демонстрацією певного емоційного стану та інтелектуальної здатності, що базується на узагальненні конкретного досвіду естетичних вражень і відчуттів, естетичних відносин у дійсності» (Л.Левчук, 2006).

Естетичні почуття у складі емоційно-чуттєвої сфери психіки людини є своєрідною формою у відображенні навколишньої дійсності, коли відносини об'єкта та суб'єкта мають відмінності від взаємин у пізнавальному відображенні світу.

Суб'єктивні переживання особистості є складовими індивідуального життя особистості, її життєдіяльності. Емоції не відділяють об'єктивний зміст, в якому відображається навколишня дійсність, від внутрішніх переживань суб'єкта.

Прояв почуттів і емоцій відбувається у такій формі психічної діяльності, коли дитина може привласнити об'єктивну дійсність, зробити її своєю частиною, надати їй суб'єктивної значимості.

За допомогою естетичних почуттів відкривається краса навколишньої дійсності та особистості. Безпосереднім є зв'язок естетичних почуттів з оточуючими предметами, які їх викликають. Відповідно, почуття виявляються завдяки відповідним об'єктам, ніби входять в предмет під час сприймання, проникають в нього, що породжує суть предмета та робить особу співавтором об'єкта.

Естетичні почуття є основою естетичної свідомості, на якій формуються складні елементи її структури, вони можуть забезпечувати

естетичний розвиток і самовдосконалення особистості у суспільстві. До структури відносяться естетичний смак, ідеал, погляди.

В естетичній діяльності особистості, яка розвивається протягом певного періоду, утворюється комплекс відповідних почуттів, поглядів, уявлень, ідей, які називаються естетичною свідомістю.

В естетичній свідомості наявним є особливе духовне утворення, яке може характеризувати естетичне відношення особистості до навколишнього світу. Естетична свідомість є продуктом значного становлення і розвитку суспільства, є формою суспільної свідомості, яка може відтворювати рівень естетичного розуміння дійсності. Також виявляється як особистісна, індивідуальна характеристика.

У суспільстві естетична свідомість, як і особистісна, може формуватися на базі естетичної практики в різних формах. Багатогранність естетичної практичної діяльності у суспільстві або особистісні прояви такої діяльності виявляють певну багатогранність в естетичній свідомості, структура якої є складною.

Серед найсуттєвіших елементів естетичної свідомості виокремлюються: естетичні почуття, естетичний ідеал, естетичний смак.

Почуття та емоції особистості, які нею переживаються у життєдіяльності, є численними та різноманітними за структурою, характером прояву та психологічним механізмом перебігу.

Естетичні почуття є одними з досить складних видів внутрішнього переживання, благородними з почуттями особистості. Вони є не вродженими, притаманними від народження. У дослідженнях науковці відзначають, що естетичні почуття виникають з часом, поступово формуючись і розвиваючись у людському оточенні.

Естетичні почуття є почуттями духовного та ідеального, з'являються при умовах відносної свободи особистості в залежності від практичних потреб. Оскільки здібності естетичного сприйняття збільшують зв'язок із розвитком інших здібностей і здатностей особистості, що можуть бути

залежними від соціального, економічного та духовного розвитку дитини та суспільства.

Відповідно, естетичні почуття є багатством чуттєвого прояву та духовності особистості, виникають і розвиваються під впливом різних форм практичної діяльності, які сприяють самоствердженню, потребують певних матеріальних умов для здійснення, маючи вплив на самостійність і здатність творити. Сфера почуттів при формуванні людини є сферою практичного та духовного взаємозв'язку з навколишньою дійсністю.

Активне сприйняття навколишньої дійсності завдяки формам чуттєвості особистості є здатністю, яка закладається природно, порівняно з органами відчуттів, є культурно-історичним результатом. Форми сприймання та уявлення не можуть визначатися анатомо-фізіологічними особливостями процесу сприйняття.

Естетичні почуття є інтелектуальним процесом, що не опосередковується раціональним мисленням, здійснюється людиною як цілісним суб'єктом діяльності. Можна назвати такі почуття інтелектуальними, теоретичними, на відміну від рефлексорних, які є відповіддю на зовнішнє подразнення. Формування почуттів тісно пов'язується з розвитком розумових сил людини.

У процесі практичного застосування соціального досвіду, який може бути світом дійсності, починають формуватися певні особистісні вимоги та почуття, духовні потреби та здібності. До них відносяться естетичні потреби, естетичне відношення як спроможність задовольнити потреби.

Естетична потреба може виникати тільки, коли є наявними естетичні почуття, які є основою відношення до дійсності. Естетичні почуття є індивідуальним проявом, що визначає міру соціалізації особистості, ступінь піднесення потреб до особистісних.

У структурі культурних та художніх надбань суспільства виокремлюється певне характерне відношення особистості. Засвоєні під час суспільної взаємодії та естетичного виховання естетичні цінності, які

домінують у суспільстві, можуть бути для учнів певним орієнтиром у процесі естетичного відношення до природи та оточення, відзначаються як еталони формування особистісного духовного світу, внутрішньої структури сприйняття особи.

Ступінь сформованості естетичних почуттів досить суттєвий має вплив на характер і якість практичної діяльності школярів. Виразність цього відчувається у захопленні красою, довершеністю та гармонією.

Естетичні почуття як сутнісна характеристика особистості накладають відбиток у процесі будь-якого прояву практичної діяльності та духовного переживання, забезпечує гармонію навколишньої дійсності через діяльність, збагачує і робить різноманітним внутрішній світ дитини, реалізує її духовні потреби.

Безперечно, особливий вплив на формування естетичних почуттів учнів має образотворче мистецтво. У художніх надбаннях розвиваються здібності до чуттєвого сприймання дійсності у формах естетично розвиненого осмислення.

Образотворче мистецтво впливає на розвиток найбільш вищих форм сприймання та усвідомлення, формує здібність розуміння та уявлення, яка у своєму розвитку може виникнути значно раніше і не залежати від творів образотворчого мистецтва, але потім відбувається створення основи, на якій можуть виникати особлива художньо-естетична творчість, прояви інтуїції, фантазії, творчого уявлення.

У суті образотворчого мистецтва прослідковується досвід світосприйняття, що забезпечується збереженням культури почуттів, сферою розвитку і збагаченням почуттів. Завдяки образотворчому мистецтву нами можуть розвиватися та збагачуватися особистісний, індивідуальний досвід світосприйняття, розширення вмінь осмислювати внутрішній світ оточуючих, бачити і відчувати навколишню дійсність з позиції іншого.

Естетичні почуття сприяють розвитку вмінь розрізняти прекрасне у світі та його протилежні боки, відчуття краси та негативного сприйняття,

усвідомлення та надання оцінки естетичним ознакам природи та художнім творам, які можуть бути властивими особистості в певний період діяльності. Усвідомлення важливості прояву естетичних почуттів на побутовому та освітньому рівнях надають можливість окреслити їх як формування проявів, які потребують певного становлення, розвитку.

Суть естетичних почуттів базується на їх вираженні разом з образотворчим мистецтвом, естетикою, освітнім процесом з подальшим розвитком, можуть бути досить визначальними у розвитку суспільства. Прекрасне у дійсності потребує втілення через певні ідеї за конкретними зразками, які існують у світі, законами створення естетично привабливих предметів і речей, які можуть сприйматися органами чуттів під час сприймання об'єктів.

Ідеї краси, які зображуються як прекрасне в оточенні, можуть сприйматися відповідно до використання засобів втілення краси, серед яких домінують природа та образотворче мистецтво. У результаті у практичній діяльності створюються досконалі продукти, які є втіленням прекрасних задумів.

На думку Г.Шевченко: «Естетичні почуття є відносно стійкими проявами особистості, які закріплені через посередництво естетичної інформації, виявляються у здатності дитини оцінити предмети, явища, ситуації з точки зору їх естетичних якостей» (Г.Шевченко, 2006).

Естетичні почуття базуються на чуттєвості під час сприймання краси у творах образотворчого мистецтва. Естетичні задуми мають в основі чітке осмислення мети і завдань розвитку образотворчої діяльності та художньої культури. Тому поняття почуттів поєднується з формуванням художньої культури, рівнем освіченості особистості, які є важливою базою у формуванні естетичних почуттів учнів.

У сучасному освітньому процесі домінує формування гармонійної особистості у навколишньому світі, що орієнтується на різнобічний розвиток здібностей школярів.

Згідно до наукових тенденцій, ставлення учнів до образотворчої діяльності, ступінь розуміння ними естетичного в навколишньому світі окреслюється їхнім естетичним осмисленням, яке виявляється під час сприйняття, при передаванні почуттів, своїх вражень, оцінках побаченого та ін. Зазначені способи діяльності учнів у прояві естетичної активності є специфічними у відображенні міри прекрасного та певних естетичних проявів в образотворчій діяльності.

Естетичні почуття знаходяться в основі естетичної свідомості особистості, мають важливе місце у дослідженнях науковців. Досліджується ця якість, коли пояснюється її значущість у системі естетичного усвідомлення та важливістю впливу на структуру естетично сформованості учнів. Почуття є цілісною ланкою, яка поєднує особистість, довкілля та соціум.

Естетичне виховання базується на формуванні естетичних почуттів і розуміння краси дійсності та розвитку творчих здібностей школярів. Формування естетичних почуттів поєднується з розвитком творчості особистості, яка здатна до прояву певного способу життєдіяльності.

Аспекти формування естетичних почуттів, особливості розвитку творчості особистості у значенні втілення та зображення прекрасного, виявлення почуттів від сприймання краси у природі та оточенні досліджуються у працях учених.

У категорії естетичних почуттів міститься поняття про красу образотворчих творів, відчуття задоволення, захоплення прекрасним під час візуального сприймання предметів і явищ. Це здатність особистості усвідомлювати та давати оцінку об'єктам природи з їхніми естетичними характеристиками.

Під естетичними почуттями розглядається здатність особистості відчувати захоплення або незадоволення, можливість диференційовано розуміти та давати оцінку естетичним явищам та об'єктам, відрізнити прекрасне від негативних ознак у природі, художніх творів.

Дослідники естетичної науки визначають специфіку цього поняття відповідно до відчуттів індивідуального сприйняття краси та відмінних рис в навколишньому світі та образотворчих творах з окресленням особистісної значущості у виявленні почуттів.

Поняття естетичних почуттів є художньо-естетичним проявом, що допомагає школярам у сприйнятті явищ, предметів і об'єктів довкілля під час сприймання та наданні оцінки естетичним явищам.

Естетичні почуття проявляються, коли школярі здатні до чіткої оцінки естетичного в об'єктах та явищах, розрізняють прекрасне у навколишній дійсності. Почуття спрямовуються на єдність у сприйнятті та усвідомленні творів образотворчого мистецтва.

Суть категорії естетичних почуттів є досить суб'єктивною і тому не завжди враховуються об'єктивні показники прояву естетичних почуттів школярами. Естетичні почуття відображають ціннісне ставлення учнів до дійсності, зміст зображення естетичного у творах образотворчого мистецтва, його перетворення та естетичну оцінку, певний принцип практичної діяльності.

Естетичні почуття є якісною характеристикою притаманною учням, можуть відтворюватися при оцінюванні міри володіння естетичним у певному об'єкті або явищі навколишнього світу, оточуючих предметах, у вчинках і діях.

Результатом естетичного виховання є сформованість активного, творчого ставлення до навколишньої дійсності. У змісті естетичного виховання виокремлюється цілеспрямований і організований процес формування естетичного ставлення до довкілля у поєднанні з естетичною діяльністю.

Важливу роль у цьому аспекті для молодших школярів відіграє вчитель, який є прикладом для наслідування, а педагогічна діяльність вчителя має бути з оригінальними та унікальними проявами. Педагог має

володіти сформованими естетичними почуттями для опанування та прояву їх учнями.

Таким чином, потрібно урізноманітнювати знання молодших школярів про відомих художників, майстрів, діячів культури, бо вони є прикладом для наслідування. Важливим є прояв позитивних і негативних вражень під час сприймання, що відтворюється при сприйнятті предметів побуту та життєдіяльності.

1.2. Вікові особливості прояву естетичних почуттів у молодших школярів

Початок естетичного розвитку розпочинається з ранніх років, і для відчуття дитиною себе гармонійно збагаченою потрібне інтенсивне естетичне виховання особистості, ознайомлення зі змістом образотворчого мистецтва, видами та жанрами, розвиток творчих нахилів і здібностей. Розпочинається ця діяльність у молодшому шкільному віці на базі дошкільного віку.

На думку Н.Миропольської: «Початкові класи – сензитивний період у школі для виховання дитини, культури її поведінки, розвитку почуття краси. Саме в цей час інтенсивно формується сенсорна сфера особистості дитини, збагачується її чуттєвий досвід» (Н.Миропольська, 2002).

Саме молодший шкільний вік є ефективним віковим періодом для усвідомлення естетичних понять, властивостей і ознак творів образотворчого мистецтва.

Молодший шкільний вік сприяє здійсненню швидкого формування ставлення до навколишньої дійсності з поступовим перевтіленням в особисті якості. Вирішальним в естетичному вихованні та формуванні морально-естетичного відношення до життя є період молодшого шкільного віку.

Період молодшого шкільного віку характеризується значущою діяльністю, якою є навчання на основі прояву пізнавальних інтересів і оволодіння новими соціальними позиціями. У розвитку фізіологічних

особливостей досить переважає збудливість, активність, яка конкретизує характерні риси молодших школярів, якими є емоційність, динамічність, рухливість.

Серед видів мислення у цей період виокремлюються: наочно-образне, наочно-дійове і образне мислення. Учні можуть мислити емоційно насиченими наочними образами та специфічним візуальним сприйманням.

Образне мислення учнів початкових класів має ознаки: пізнавальні інтереси, потреби, які мають здатність реалізовуватися в практичній діяльності, з метою усвідомлення значення художніх образів у поєднанні з мистецькими творами та життєдіяльності школярів.

І.Демченко наголошує: «Характеризується образне мислення здатністю розрізняти загальні та відмінні риси, співставляти, відзначати цілісність і повноту окремих явищ, об'єктів, властивостей світу та мистецтва, в опануванні образів художнього відтворення дійсності, під час практичної творчої діяльності» (І.Демченко, 2002).

Вказані особливості мають бути враховані при формуванні естетичних почуттів школярів, які поєднують сприйняття образотворчого мистецтва та практичну образотворчу діяльність як основні види діяльності на уроках.

В.Томашевський відзначає: «Процес сприймання певного об'єкта та його відображення є втіленням єдиного зображення частин цілого. Будь-який процес сприйняття предмета є цілісним і потребує виокремлення конкретних його властивостей, ознак, аналізу складових і відношення залежностей між ними. Вказана діяльність розумових операцій досить чітко проявляється під час сприймання об'єктів з ускладненим змістом: репродукцій картин, ілюстрацій, зображень, малюнків, усвідомлення яких потребує чіткого розуміння, є характеристикою посиленої розумової діяльності» (В.Томашевський, 2000).

С.Коновець підкреслює: «Сприймання видів і жанрів образотворчого мистецтва є ускладненим багатоступеневим процесом, містить в собі особливості розуміння, переживання, відчуття та оцінювання образотворчих

творів, поєднує в собі чуттєвість сприйняття безпосереднього споглядання і сприйняття ролі художнього твору під час усвідомлення структурних ознак. Послідовність процесу сприймання особливостей образотворчого мистецтва, емоційності у сприйнятті така, що перевага надається спочатку поєднанню та вдосконаленню у комплексі процесів споглядання, слухання та тактильних відчуттів предметів, а далі головними видами діяльності стають говоріння та створення певних виробів» (С.Коновець, 2000).

Л.Масол наголошує: «Яскравість у висловленні емоцій у сприйманні дійсності є характерною особливістю дітей молодшого шкільного віку. Учні споглядають твори образотворчого мистецтва емоційно та чуттєво з різних позицій і виявів, оскільки художнє сприймання базується на чуттєвій основі та сфері дитини. Оволодіння художнім сприйняттям опирається на образну та смислову сферу видів і жанрів мистецтва, орієнтує на спроможність виокремлювати роль певних знаків, символів, оволодіння вміннями здійснювати сприймання під час взаємодії, цілісності відтворення, взаємних зв'язків» (Л.Масол, 2006).

Здатність учнів до сприймання специфіки образотворчого мистецтва та пізнання його суті, ознак не є природними нахилами або здібностями. Формування та становлення сприймання здійснюється систематично в освітньому процесі. Серед етапів сприймання художніх творів виокремлюються комунікативний і після комунікативний етапи.

Комунікативний етап сприймання є інтенсивним у здійсненні безпосереднього захоплення предметом сприйняття, підсиленням контактів з творами майстрів. На після комунікативному етапі відображається об'єктивний художній зміст образотворчого твору завдяки певному досвіду та зв'язку з самопізнанням особистості.

Зазначені етапи художнього сприймання сприяють в опануванні учнями цінностей та ідеалів, які можуть втілюватися у творах образотворчого мистецтва та формують індивідуальне ставлення дітей до художніх творів

майстрів. Особливостями сприйняття та усвідомлення образотворчого матеріалу на уроках поєднуються специфікою його осмислення.

На думку І.Беха: «Підвищення можливостей розвитку уяви та фантазії молодших школярів базується на розвитку їхньої пам'яті. Початковим етапом розвитку уяви є вміння усвідомити та спрогнозувати продукти та результати власної діяльності. Становлення творчої, логічної уяви можливе на базі відтворення при формуванні наслідувальних, фрагментарних дій, виконання операцій, активному розвитку дитини. Процес уяви є пізнавальним, що містить утворення нових образів, предметів, виконання видів діяльності. Перетворення раніше здобутого досвіду складає основу уяви та фантазії. За мірою застосування уяви молодшими школярами та неповторності результатів їх практичної роботи виокремлюють відтворювальну та творчу види уяви» (І.Бех, 1998).

І.Бех відзначає: «Відтворювальна уява особистості діє на основі готових зразків, попередніх описів, схематичних зображень предметів. Тому ця уява застосовується постійно у практичній діяльності, а в освітньому процесі має першочергове значення. Творча уява має відмінності порівняно з відтворювальною, оскільки базується на виключно самостійності відтворення художніх образів під час практичної діяльності. Значущою характеристикою суті творчої уяви є її суспільне значення, тому що ця діяльність створює нові, неповторні витвори» (І.Бех, 1998).

Продуктивною діяльністю учнів початкових класів може бути тільки з розвитком видів уяви. Творчість у діяльності школярів підвищиться, коли використовуватиметься уява в усіх пізнавальних діях.

Організація формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва має опиратися на вказані аспекти та їх враховувати. Тому, особливістю прояву почуттів є функціональні властивості, ознаки, внутрішня особистісна структура.

У дослідженні доцільним є виокремлення структурних компонентів естетичних почуттів. Так, у структурі естетичних почуттів особистості

можуть бути емоційний, мотиваційний, пізнавальний, творчо-діяльнісний компоненти.

Відповідно, характеристиками емоційного компоненту називають емоційно-естетичне сприйняття, переживання, естетичне оцінювання об'єктів дійсності, яке має здійснюватися у сприйнятому та отримуватися від цього задоволення. Основою формування естетичних почуттів визначається процес естетичного сприйняття, відчуття, прояв переживання.

Розуміння творів образотворчого мистецтва відбувається завдяки проявам почуттів, усвідомлення його суті, емоційному переживанню, думками про художні твори.

Можливості для формування естетичних почуттів особистості закладаються при оцінці сприймання дійсності, мають прояв в емоційному стані, переживаннях, відчуттях, захопленні на підсвідомому рівні. Психофізіологічний рівень має емоції, які впливають на прояв відносин з навколишньою дійсністю учнів, тому їх виявлення властиве естетичним почуттям.

На емоційному компоненті ґрунтується формування естетичних почуттів учнів. Від того як розуміють молодші школярі художній образ відбувається утворення естетичного відношення до художнього твору, що має складовими естетичне сприймання, прояви почуттів. У процесі усвідомленого сприймання виокремлюються вміння споглядати, порівнювати ознаки об'єкта, відтворювати побачене або сприйняте на слух у своїх зображеннях.

У молодшому шкільному віці повинна усвідомлюватися образотворча мова художніх творів, система засобів виразності для кращого осмислення змісту образотворчого мистецтва.

У процесі опанування змісту художнього твору, його композиційним вирішенням, пропорціями, кольорами, формою, фактурою у зображенні об'єктів дійсності виокремлюється чуттєвість художніх образів, які виявляються в реальних явищах і предметах.

Художніми ознаками та властивостями образотворчих творів є здатність у створенні емоційного відгуку на зображення, гармонійне поєднання різноманітних кольорів.

Усвідомлення художніх образів базується на сприйнятті та конкретних уявленнях молодших школярів. Перевагою в естетичному оцінюванні надається відзначенню прекрасного в об'єктах, явищах і предметах, передавання свого ставлення до них через емоційні реакції та власне оцінне відношення.

Під час естетичного сприймання єдності засобів виразності у творах образотворчого мистецтва враховується вибіркова спрямованість учнів на певний вид або жанр образотворчого мистецтва з проявами власних естетичних почуттів, інтересів і потреб.

Учителем мають створюватися умови для вільного творчого розвитку молодших школярів, їхні думки мають спрямовуватися до чіткого опанування образотворчого мистецтва, обмежуватися оцінки та враження самого вчителя від художніх творів.

Серед рівнів естетичного сприйняття та усвідомлення змісту творів образотворчого мистецтва виокремлюються: емоційний, репродуктивний і творчий.

Найбільш яскравими, неповторними, виразними ознаками в образотворчому мистецтві відрізняється емоційний ступінь вираження, коли підкреслюється прекрасне у зображенні, визначається чіткість вибору художніх матеріалів і технік.

Репродуктивний рівень відзначається механічним змістом, коли учні зображають певний образ за зразком учителя.

Творчий рівень є найвищим рівнем сприйняття образотворчих творів, суть якого в неповторному створенні художніх образів, осмисленні задумів і ідей, естетичного значення при відтворенні.

Г.Шевченко відзначає: «Емоційно-естетичне ставлення до навколишнього світу, до своєї особистості залежить від культури почуттів

сприйняття: чим тоншими є почуття й сприйняття людини, чим більше вона здатна побачити та почути в навколишньому світі відтінків, тонів, напівтонів, тим глибше виражається емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини» (Г.Шевченко, 2006).

Прояви естетичного сприймання образотворчих творів здійснюються через почуття до побаченого, які знаходяться в основі оцінного ставлення молодших школярів до навколишньої дійсності. Умовами у виникненні естетичних почуттів у процесі гармонійного та духовного сприймання є самостійне знаходження учнями під час виконання певних дій задоволення своїх задумів і потреб.

Розвиток здібностей і потенціалу школярів сприяє формуванню здібностей до естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва, що залежить від рівня загального розвитку, соціальної спрямованості та духовної сфери.

Формування естетичних почуттів учнів залежить від організованості, чіткості, емоційності в освітньому процесі, використання традиційних і нетрадиційних методів і прийомів навчання, індивідуального підходу самого вчителя.

Естетичні почуття проявляються в естетичних враженнях і переживаннях, мають здатність викликати естетичне задоволення творами споглядання, що є основою їхнього емоційного усвідомлення.

Мотив естетичних почуттів знаходиться у задоволенні від творів образотворчого мистецтва. Естетичні враження в учнів виникають під час сприймання краси у середовищі існування, ознайомленні з видами та жанрами образотворчого мистецтва, естетично створеними предметами та речами побуту, у процесі переживання приємних відчуттів в оцінці зовнішнього вигляду та значення естетичного предмета, виявлення ознак прекрасного та неестетичного. Відповідно, ставлення в учнів формується

щодо уявлень і вражень, прояву естетичних потреб, які є наслідуванням певної діяльності.

Оцінне ставлення, поєднання різноманітних вражень, естетичні висловлювання утворюють вагому естетичну напругу, яка поступово переходить у задоволення у гармонійному поєднанні емоційних та естетичних складових.

Важливими у формуванні естетичних почуттів учнів на уроках є цікаві способи образотворчої діяльності, в яких школярі можуть реалізуватися з власними потребами у життєдіяльності та проявити самостійність у створенні композицій, незважаючи на свої потреби. Естетичні почуття школярів базуються на естетичних оцінках як внутрішні морально-духовні складові з опорою на моральні норми.

Серед ознак позитивного оцінного відношення до предмета сприймання виокремлюється емоційний стан почуття задоволення, відчуття захоплення та вияву внутрішніх потреб і зовнішніх проявів. Негативні враження від сприймання об'єктів і явищ навколишнього світу також мають вагомий вплив на почуття, емоційне втілення та усвідомлення.

Естетичні почуття особистості є важливими та знаходяться поруч з моральними та розумовими відчуттями.

За проявами чуттєвої сфери осмислення предмета споглядання поступово розкриваються емоційні реакції, які поєднуються з його внутрішнім змістом і зовнішніми ознаками предмета. Відповідно, можна сприйняти утворення у школярів стійкого почуття до певного об'єкта, явища навколишньої дійсності, оточуючого предмета, що виявляється під час сприймання.

Показниками естетичних почуттів є рівень розвитку образотворчих умінь молодших школярів, естетичного усвідомлення об'єкта сприймання. Відчуття визначаються як особистісний прояв, їх не можна запозичити в інших як думки і задуми. Мати можливість викликати певні почуття в

оточуючих доцільно, коли об'єкти та явища довкілля є однаковими та формуються відповідні їм потреби та ідеали.

Без наявності емоційного контакту молодших школярів з творами образотворчого мистецтва досить складно усвідомити осмислення виробу. Емоційна сфера базується на взаємній діяльності зорових і слухових відчуттів. Важливо здійснювати опору на емоційний бік сприйняття творів образотворчого мистецтва, в основі такого сприймання виокремлюється сформованість естетичних почуттів молодших школярів.

Значна увага у процесі формування естетичних почуттів учнів спрямовується на чітке формування емоційної культури молодших школярів. Емоційне відношення до творів образотворчого мистецтва виховується, розвивається через естетичні почуття від простих проявів у ставленні «подобається» або «не подобається», те що сприймається і до вироблення вмінь оперувати розгорнутими оцінками.

Основою у мотиваційній складовій естетичних почуттів відзначаються естетичні потреби та інтереси молодших школярів, завдяки яким учні можуть проявляти естетичну активність.

Виявлення естетичного інтересу до дійсності здійснюється під час сприймання краси в творах образотворчого мистецтва, об'єктах оточуючого світу. Відповідно, творча діяльність є важливим чинником у формуванні художніх і естетичних інтересів молодших школярів.

За твердженням І.Демченко: «Саме інтерес до образотворчого мистецтва сприяє утворенню художніх потреб, втілює бажання опанувати естетичні ідеали та цінності, отримувати від взаємодії естетичні враження. Серед вагомих мотивів спроможності здійснювати формування естетичних почуттів молодших школярів доцільно вказати мотиви безсумнівної необхідності власної естетичної розвиненості та удосконалення художніх здібностей» (І.Демченко, 2002).

Прояв інтересу до естетичної діяльності відбувається у спрямованості молодших школярів на певний спосіб виконання практичного завдання,

сприймання творів образотворчого мистецтва. Художні та естетичні інтереси, потреби розвиваються під час цілеспрямованого формування образотворчого сприйняття та перевтілення навколишньої дійсності.

У категорії естетичних почуттів виокремлюються власні переживання та усвідомлення змісту творів образотворчого мистецтва, розуміння цінності отриманого досвіду, позитивне захоплення задумами та потребами, які опираються на оцінки та висловлювання під час практичної діяльності.

У рухливості художніх потреб учнів початкових класів є певний рівень сформованості естетичних почуттів. Відповідно, важливими у цьому русі відзначається злагодженість художніх законів, задумів і поглядів, які є складовими світогляду. У процесі формування потреби до художнього сприймання творів образотворчого мистецтва на уроках здійснюється повнота цього забезпечення через естетичні почуття учнів.

У молодший віковий період відбуваються характерні зміни у мотиваціях, середовищі їх прояву, здійснюється усвідомлення школярами краси у навколишній дійсності, мотиви у ставленні до творів образотворчого мистецтва та розширення її усвідомлення.

О.Рудницька відзначає: «Один з мотивів прояву потреби є привабливість і значимість для прийняття об'єкта зображення. Естетичні потреби молодших школярів мають вияв у художніх інтересах і задумах, взаємному відчутті певних видів мистецтва, творчому розвитку. Присутність оцінки в емоційних реакціях особистості на явища та об'єкти навколишнього світу має спеціальну спроможність виправляти та аналізувати власну діяльність. Формою висловлення конкретної здатності та потреби є усвідомлення та втілення оцінного відношення до певного предмета чи явища» (О.Рудницька, 2005).

На думку С.Коновець: «Мотивом практичної діяльності учнів початкової школи є осмислення причин діяти певним способом, усвідомити власну потребу, спонукати особистість реалізуватися в художній діяльності. Звичайно, можна наголосити на взаємній залежності емоційного комфорту в

освітньому процесі та оволодіння мотивами, що є індивідуальним проявом учнів, скеровують їхню навчальну активність, бажання та прагнення долати труднощі, постійно рухатися до визначеної мети» (С.Коновець, 2000).

В основі пізнавального компоненту естетичних почуттів містяться образотворчі знання, уявлення, погляди, прояв образне мислення та творчої уяви. Тому відзначається конкретний рівень розумового розвитку молодших школярів,, який базується на естетичному сприйнятті, відчуттях і емоційних почуттів. Пізнання навколишньої дійсності безпосередньо має вплив на глибину аналізу, чіткість сприймання та усвідомленість оцінки творів образотворчого мистецтва.

На думку В.Томашевського: «Нагромаджені знання та досвід, практичні вміння та навички закладаються в основу цілісного сприймання та усвідомлення творів образотворчого мистецтва для наступного самостійного вдосконалення. Тільки тоді учні зможуть естетично оцінити дійсність, бути здатними до переживання, сприймання та емоційного реагування на неї. Задоволення і незадоволення можуть бути інтенсивними і тривалими, але вони ніколи не бувають прозорими» (В.Томашевський, 2000).

Естетичні почуття мають емоційну спрямованість, коли оцінювання художнього твору є повним, розширеним, може змістовно вплинути на практичну діяльність учнів. Естетичні погляди учнів можуть розвиватися у творчій художній діяльності, при отриманні практичного досвіду.

В учнів має бути прагнення до естетичного захоплення навколишнім світом, самовдосконалення, що не зможе бути сформоване без естетичних почуттів. Основою при формуванні естетичних почуттів є наявність естетичного досвіду, самостійне вдосконалення, практична творча діяльність з реалізацією отриманих знань, на яких базується формування естетичних поглядів, потреб, ідеалів.

І.Демченко відзначає: «максимальна реалізація художньої функції образотворчого мистецтва залежить від готовності особистості сприймати

твори образотворчого мистецтва, тобто від рівня її художнього розвитку» (І.Демченко, 2002).

Серед завдань у формуванні естетичних почуттів учнів є постійне збагачення образотворчих уявлень завдяки сприйманню, найкращих творів, шедеврів різних видів образотворчого мистецтва. Тому, прослідковується необхідність у постійному та систематичному знайомстві з художніми творами для ефективності під час розвитку естетичного сприймання.

При накопичуванні художнього досвіду, надаючи оцінку художнім об'єктам зображення школярі почувають себе більш впевненими, обізнаними, грамотними. Процес художнього сприймання відноситься до категорії, коли повноцінно накопичується досвід і знання, а показниками сформованості естетичних почуттів є також прояв художніх і творчих умінь учнів.

Серед ефективних засобів формування естетичних почуттів учнів початкових класів є створення умов для творчого художнього процесу, серед вагомих засобів формування емоцій є заохочення та прагнення до сприймання навколишнього світу, залучення дітей до практичної цікавої діяльності.

Неможливим є формування естетичних почуттів без прояву емоцій, особливостей сприйняття, набутого досвіду, вивчення образотворчої інформації, виокремлення естетичних потреб та ідеалів. Важливими передумовами є формування естетичних відчуттів щодо явищ і об'єктів природи, спроможність осмислювати цінність і вагоме значення образотворчих творів.

Тому, потрібно чітко організувати педагогічний вплив на прояв відчуттів, розуміння учнями побаченого, формування естетичного ставлення учнів до навколишньої дійсності, із залученням їх до образотворчої діяльності, яка є оптимальною при втіленні своїх ідей і задумів.

Л.Масол зазначає: «Активність та дієвість молодших школярів базується на відповідному відношенні до дійсності, коли прослідковується наявність отримання насолоди під час створення художніх виробів, що є цілями та потребами особистості. Процеси прикрашання предметів та об'єктів учнями початкової школи, створення ними красивих речей є основою для прояву художньо-естетичного відношення до навколишнього світу, реалізації творчих задумів у різних видах образотворчої діяльності» (Л.Масол, 2006).

Таким чином, на уроках образотворчого мистецтва художня творчість є тією особливою сферою розуміння потреб естетичного задоволення молодших школярів. Під час творчої діяльності можуть поєднуватися зображення матеріальних предметів і речей, їхнє естетичне призначення, втілюватися об'єкти й явища навколишньої дійсності, вияви внутрішнього світу учнів, їхнє ставлення до інших. В основі змісту образотворчого мистецтва знаходиться багатогранність естетичного досвіду, який може відображатися у явищах природи, відношенню до творів майстрів, використанні художніх технік і матеріалів у створенні різноманітних виробів, а у результаті будуть саме твори образотворчого мистецтва.

1.3. Дослідження стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Виявлення стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва здійснювалося під час проведення констатувального експерименту з висновками, які отримані у результаті дослідження.

У констатувальному дослідженні були задіяні 63 учні початкових класів і 12 педагогів Лужанського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Кіцманського району Чернівецької області.

Мета констатувального експерименту полягає у виявленні стану сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. Метою дослідження зумовлено виокремлення критеріїв (почуттєво-емоційного, мотиваційного, пізнавального) і показників кожного критерію, а також виявлення рівнів сформованості естетичних почуттів учнів.

Експериментальні методи дослідження: опитування, бесіда, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, аналіз практичних робіт, творчих малюнків учнів, математичне узагальнення даних експерименту.

Результати констатувального експерименту оцінюються за допомогою необхідних критеріїв і показників:

– Емоційно-почуттєвий критерій: показниками є прояв індивідуальних якостей учнів, якими є почуття задоволення, захоплення, здатність спостерігати за різноманітною красою, виявляти певні емоції на естетичність в об'єктах дійсності.

– Мотиваційний критерій: серед показників виокремлюється зацікавленість образотворчою діяльністю, вияв інтересу до неї, бажання до самостійного вираження власних задумів засобами образотворчого мистецтва, прагнення гармонійно відтворювати художні образи навколишньої дійсності;

– Пізнавальний критерій: показниками є знання специфіки та засобів образотворчого мистецтва, дієвість у прояві уяви та фантазії, інтуїції, образного мислення, вираження активності у процесі пізнання змісту образотворчого мистецтва та дійсності, розуміння суті об'єктів природи та способів їх зображення у практичній діяльності.

Вказані критерії та їх показники, визначені відповідно до мети і завдань дослідження дають можливість для виокремлення трьох рівнів сформованості естетичних почуттів учнів початкових класів: високого, середнього та низького.

Високий рівень сформованості естетичних почуттів відображає перевагу у потребах і бажаннях до естетичного пізнання, удосконалення, опанування таких емоцій як захоплення, радість, задоволення, прояв особистісних якостей при відчутті прекрасного, наявність творчих здібностей, естетичних ідеалів, усвідомлення естетичної мети, пізнавальних інтересів і задумів, розвиток фантазії, образного мислення, умінь здійснювати спостереження, порівняння, використання зразків, виявлення естетичного ставлення до себе та оточення, прояв вольових зусиль при опануванні своїми естетичними переконаннями та під час сприймання навколишньої дійсності.

Середній рівень сформованості естетичних почуттів спостерігається у молодших школярів, які відрізняються переважно стійкими почуттями до красивого, в основному розуміють естетичні поняття, ідеали, потреби у пізнавальному процесі, фантазуванні, володіють вміннями робити порівняння, узагальнення, характеризуються естетичним відношенням власне до себе та оточення під час практичної діяльності, що приносить захоплення та радість, перевага почуттів проявляється час від часу, наявними є здібності до естетичного оцінювання норм, аналізу, усвідомлення певного естетичного досвіду.

Низький рівень сформованості естетичних почуттів характеризується відсутністю естетичної мети, мотивації та потреби в образотворчій діяльності на уроках, майже не спостерігається прояв ініціативи при оцінці краси у дійсності та художніх творах, вивчення змісту та відмінних рис, виявляються елементарні уявлення та практичні вміння виражати ставлення до прекрасного, в аналізі творів, практична діяльність містить перевагу байдужого відношення, незадоволення діяльністю, відсутністю естетичних ідеалів, задумів.

Серед завдань експериментальної роботи були виявлення мотивів і прагнень молодших школярів до образотворчої діяльності на уроках, що є основою формування естетичних почуттів, одержання відомостей про

переваги прояву творчості у процесі практичної діяльності, тому використовувалися такі методи дослідження: анкетування, опитування, тестування, бесіда, педагогічне спостереження.

Здійснюючи дослідження емоційно-почуттєвого критерію сформованості естетичних почуттів молодших школярів зазначимо, що значущим у використанні є метод педагогічного спостереження за особливостями сприймання учнів на уроках з образотворчого мистецтва, при проведенні екскурсій у природу, до музеїв і виставкових залів.

Під час спостереження відбувалося фіксування відомостей у записах, які надали можливість визначити стан прояву почуттів і емоцій учнів у процесі спостереження та сприймання творів з образотворчого мистецтва, під час споглядання та захоплення красою довкілля, відзначалася перевага активного або пасивного відношення, висловлення вражень, занурення у художні образи завдяки невербальним засобам спілкування.

Підлягали фіксуванню особливості форми висловлення своїх міркувань і вражень у вигляді усної, казкової, зображувальної, а також передавання особистісних якостей демонстрування почуттів і емоцій, зокрема цікавості, стриманості, розкутості, сміливості, байдужості, ступінь зацікавлення сприйманням.

Кількісні результати оцінювання емоційного та естетичного сприймання явищ дійсності учнями початкових класів у процесі формування їхніх естетичних почуттів представлено у діаграмі 2.1.

Отож, низька оцінка естетичного та емоційного сприймання явищ довкілля властива 25,6% учнів, які були байдужими, неуважними при прийманні об'єктів, наявна несміливість свого емоційного стану, дітьми не імітувалися художні образи у зображеннях, школярі не висловлювали думки відносно побаченого, пасивність була наявною при виявленні емоцій і почуттів.

На середньому рівні оцінки емоційності при сприйманні навколишнього світу знаходяться більшість дітей (39,4%), ними були

проявлені цікавість, пізнавальний інтерес до об'єктів і явищ дійсності, намагалися до уподібнення у художніх образах, у своїх висловлюваннях виражали естетичні задуми та думки про побачене, досить вираженими були продемонстровані емоції.

Рис. 2.1. Результати оцінки емоційного сприймання молодшими школярами явищ навколишньої дійсності

Високий рівень оцінки емоційного стану при сприйнятті довкілля виявлено у 35% досліджуваних, які були активними та чіткими у вираженні власних почуттів, емоцій за допомогою міміки, жестів, рухів, дітьми імітувалися цікаві образи, свої судження отримували конкретну форму, проявили сміливість під час демонстрації власного емоційного стану, демонструвався стійкий інтерес і зацікавлення у сприйманні об'єктів і явищ дійсності.

У дослідженні також учням початкових класів пропонувалася бесіда на тему «Твої найбільш улюблені уроки і чому?» для невимушеної атмосфери, відчуття школярами впевненості та спокою. Під час проведення дружньої та довірливої бесіди виявилось, яка навчальна діяльність викликає в дітей більше захоплення та інтерес.

Молодшим школярам пропонувалися питання, суть яких були виокремлення домінуючого виду діяльності при вивченні різних мистецтв, роблячи акцент на власних уподобаннях (див. Додаток А).

Результати з'ясування особистих мотивів і переваг під час вибору виду мистецької діяльності молодшими школярами подано у діаграмі 2.2.

З результатів відзначимо, що прагнення до образотворчої діяльності мають більше третини молодших школярів 33,4%, до опанування хореографічного мистецтва наближаються становить 25,2% дітей, музична діяльність приваблює 17,5% респондентів, літературна творчість зацікавлює 15,6% опитаних учнів, а декламування є особливим для 8,3% молодших школярів.

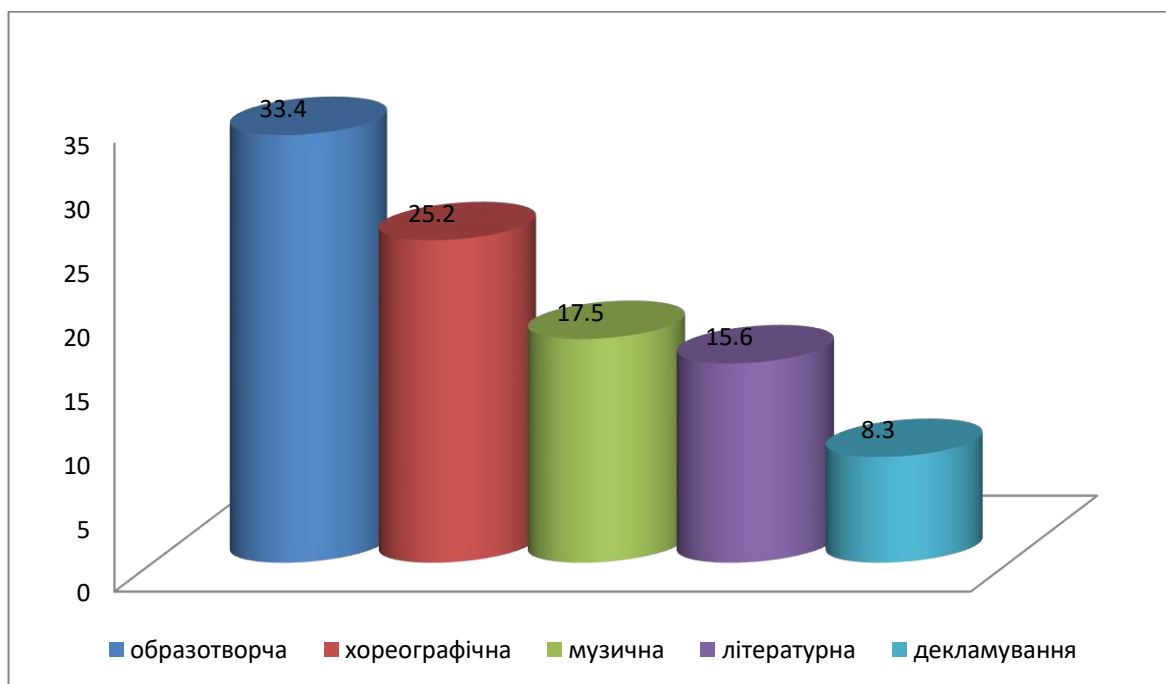

Рис. 2.2. Визначення мотивів учнів початкових класів у виборі виду мистецтва

При проведенні бесіди більшість учнів відзначає власні мотиви та бажання до образотворчої діяльності як до захоплюючої діяльності, що можна пояснити доступними засобами та результатами художнього спрямування саме у молодшому шкільному віці.

Особливості визначення молодшими школярами мотивів і переваг у творчих або репродуктивних видах діяльності визначалися при аналізі відомостей анкетування учнів (див. Додаток А).

З'ясовано, що більшість дітей (53,4%) надають перевагу репродуктивним видам практичної діяльності, називають серед основних зразки зображення предметів. Тільки 33,9% молодших школярів вказують на важливість прагнень у практичній діяльності до творчості та творчих елементів, а 12,7% учнів не проявляють цікавості та бажання до образотворчої діяльності.

Виявлення мотивації учнів початкових класів до зацікавленістю уроками образотворчого мистецтва з переважаючою у часі образотворчою діяльністю, яка сприяє формуванню естетичних почуттів, здійснювалося завдяки проведенню опитування.

Серед питань відзначалися характеристики школярів у прагненні та бажанні здійснювати образотворчу діяльність на уроках, зокрема: прагнути отримати заохочення від учителя при оцінюванні, зацікавленість змістом уроків, прагнути до одержання знань про образотворче мистецтво, бажання у навчанні займатися образотворчою діяльністю, схвалення з боку вчителя, однокласників і батьків, прагнути до прояву власних зусиль.

Кількісні показники отриманих результатів виявлення мотивації учнів початкових класів до уроків образотворчого мистецтва представлено у діаграмі 2.3.

Узагальнені результати рівня сформованості мотивів учнів початкових класів до образотворчої діяльності на уроках за кожним компонентом склалися з необхідності надання оцінки мотивації учнів до виконання образотворчої діяльності.

Тому, такі мотиви як «отримання заохочення від учителя при оцінюванні, схвалення з боку вчителя, однокласників і батьків» ми надавали низьку оцінку в мотивації. Таким мотивам як «прагнення в одержанні більших знань про образотворче мистецтво та зацікавленість змістом уроку з образотворчого мистецтва» ставилася середня оцінка в мотивації. Мотиви у «бажанні навчитися малювати та у прагненні проявити власні зусилля у

практичній діяльності» були одними зі значних та отримали високу оцінку мотивації.

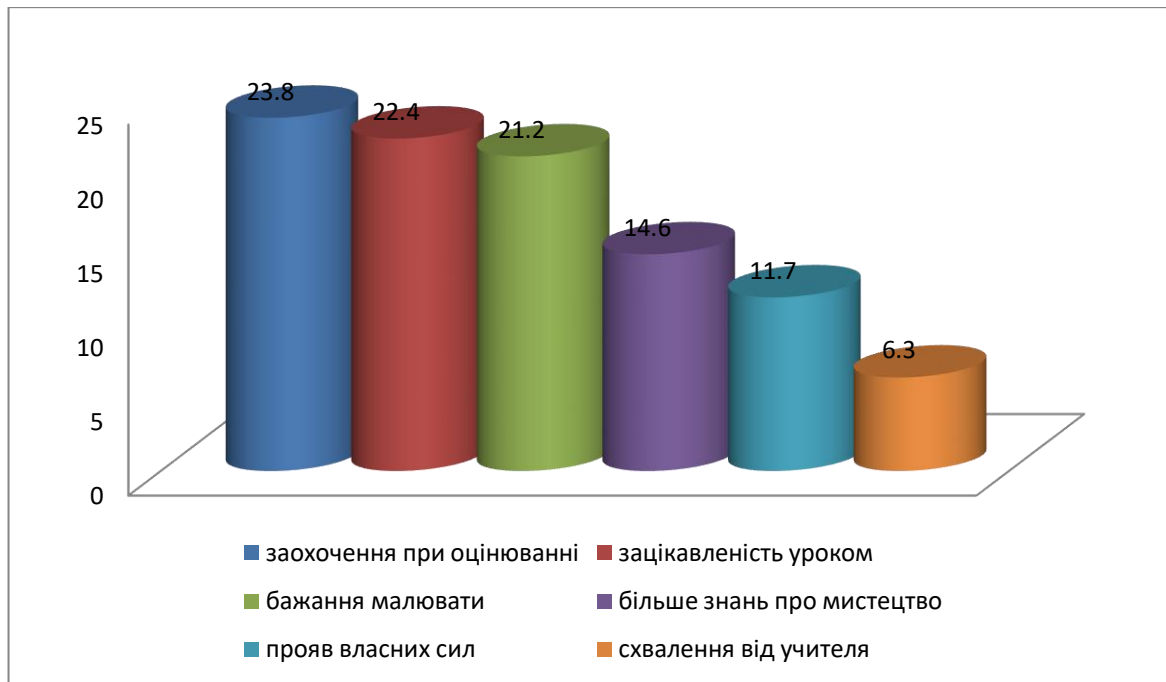

Рис. 2.3. Результати виявлення мотивації молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Зауважимо, що для молодших школярів (23,8%) домінуючим фактором мотивації є можливість отримати заохочення при оцінюванні робіт. На другому місці серед учнів (22,4%) виявляється мотив зацікавленості змістом і видами практичної діяльності на уроках образотворчого мистецтва. У 21,2% опитаних є інтерес і бажання навчитися малювати.

Серед мотивів до діяльності у школярів відзначаються також мотивація у прагненні більше дізнатися про суть образотворчого мистецтва (14,6%) і мотиви прояву власних зусиль (11,7%). Незначна кількість учнів (6,3%), як видно з діаграми, проявляє у своїй мотивації отримання схвалення від учителя, однокласників і батьків.

Визначення мотивації учнів початкових класів у кількісних показниках під час формування естетичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва смаків ілюструє діаграма 2.4.

Рис. 2.4. Рівні мотивації молодших школярів до образотворчої діяльності

Відповідно, 28,9% респондентів демонструють низьку оцінку мотивації до здійснення образотворчої діяльності. Показниками середньої оцінки мотивації є 38,7%, що демонструє більшість учнів.

Висока оцінка мотивації до образотворчої діяльності виявляється у 32,4% дітей, що можна пояснити позитивним усвідомленням учнями значення практичної діяльності для пізнавальної та творчої активності.

У констатувальному експерименті для одержання відомостей діагностики пізнавального критерію було проведено тестування з учнями. Метою тестових завдань було визначення рівня сформованості творчої уяви, фантазії, образного мислення, тому ми запропонували тестові завдання «Асоціації у навколишній дійсності» (див. Додаток Б).

У змісті тестових завдань «Асоціації у навколишній дійсності» визначалася здатність школярів за допомогою асоціацій створити певні об'єкти та явища навколишнього світу. Респондентам спочатку запропонували виконати прості практичні завдання у зображенні сонця, дощу, снігу, грози.

Потім практичні завдання ускладнювалися, коли треба було зобразити друзів, урок, весну, зиму, свято святого Миколая, осінь, книгу, Великдень, хліб, мир і Україну.

Результатами в оцінці практичних робіт молодших школярів за пізнавальним критерієм були дані, які представлені у діаграмі 2.5.

Рис. 2.5. Рівні оцінювання практичних робіт учнів початкових класів за пізнавальним критерієм

Відповідно, рівень сформованості творчої уяви, фантазії, образного мислення молодших школярів переважає середній (38,3%). Більша третина учнів знаходиться на низькому рівні – 30,7%, а високий рівень демонструє тільки 31% дітей.

Спостерігаючи за діагностикою та результатами тестування виявлено зацікавленість учнів з огляду на новизну та незвичність у виконанні практичних завдань.

У молодших школярів були певні ускладнення у самостійності створення зображень, була необхідність у допомозі з боку вчителя, який пропонував допоміжні засоби виразності для усвідомлення образів, також відмічені зацікавленість, ініціативність, бажання малювати.

Відмітимо, що допомога вчителя сприяла ефективнішому виконанню практичного завдання, але спостерігалася недостатня готовність учнів під час виконання творчих елементів у зображення, невпевненість у власних силах, у самостійному втіленні задуманого.

За результатами тестування практичні роботи дітей були оригінальними та індивідуальними зі створенням художніх образів, асоціацій

з навколишнього світу: явищ і об'єктів дійсності, які конкретно доповнювалися, надавали опис певної події при створенні зображень.

Отож, кількісні показники рівнів і критеріїв сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва на констатувальному експерименті подано у діаграмі 2.6.

Рис. 2.6. Результати сформованості естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Результати констатувального експерименту демонструють майже третину молодших школярів (27,3%), які мають низький рівень сформованості естетичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва. На середньому рівні знаходиться більша кількість респондентів (38,5%) від усіх досліджуваних дітей. І високий рівень спостерігається у більшій третині учнів (34,2%), яких охоплювало дослідження.

Таким чином, у результаті проведення констатувального дослідження виявлено, що учні початкових класів з середнім і низьким рівнями сформованості естетичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва повинні бути під цілеспрямованим педагогічним впливом з боку вчителя. Школярі на високому рівні потребують ефективного педагогічного керівництва вчителем їхньої образотворчої діяльності.

Відповідно, розробка та удосконалення змісту, методів і прийомів формування естетичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва

спрямовується на досягнення цілісного процесу, який містить знання, практичні вміння та гармонійний розвиток.

Висновки до першого розділу

Сучасні умови гуманізації життя суспільства сприяють зростанню соціальної ролі формування творчої особистості, яка може виявляти активність у мисленневих діях, здобуванні, переосмисленні та використанні зібраної інформації. Формування творчої особистості виокремлюється у важливий напрям освітнього процесу.

Тому, вивчення образотворчого мистецтва впливає дивовижно та захоплююче, багатогранно та різноманітно на внутрішній світ, різнобічну життєдіяльність молодших школярів, може розвивати розумові сили учнів, духовність, концентруватися на творчій активності особистості, формувати естетичні почуття, смаки та ідеали, морально-естетичний стиль взаємодії на уроках.

Основою естетичних почуттів є властива людині, особлива потреба в естетичному переживанні. Під час історичного становлення суспільства потреба естетичного задоволення одержала значний розвиток і має можливість відобразитися у створених різних видах мистецтва: образотворчому, музичному, хореографічному та ін.

Почуття прекрасного охоплює учнів, коли ними у власному сприйнятті відображається об'єктивно у прекрасній, реальній красі явищ довкілля та суспільства. Естетичні почуття відчуються, коли зупиняється погляд на прекрасних квітах, тваринах, ландшафтах, створених людиною, побутових речах і предметах, при спостереженнях за гарними вчинками людей, при міркуваннях про чудові риси характеру оточуючих тощо.

Краса в усіх зазначених явищах і об'єктах існує об'єктивно, незалежно від сприймання та свідомості, і коли ми її не можемо сприйняти. Вона є єдністю різноманітності елементів у цілісності об'єкта, міститься у складних

деталях з усіх боків і ознаках предметів, їхніх формах, кольорах, пропорціях тощо, у сукупності відображення своєрідної та справжньої суті явищ і об'єктів дійсності.

Важливе значення спостерігається у наявності симетрії та гармонії у кожному елементі цілого, відповідності вираження усіма елементами цілісної форми зображуваного предмета та його змісту. При несиметричних формах об'єкт буде сприйматися красиво, коли виражатиме власні ознаки та властивості, певний внутрішній зміст.

Почуття прекрасного не є підсвідомим, завжди має оцінний характер. Естетичні почуття розвиваються з розвитком суспільства, мають історично суспільну, а не природну суть, у них відображаються естетичні уявлення та поняття, притаманні суспільству у певний період розвитку.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Характеристика педагогічних умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва

Сучасна освіта має тенденції до розвитку культури у суспільстві та характеризується вагомими знаннями у сфері образотворчого мистецтва, здійснює змістовний вплив на освітній процес, відзначається досить стрімкою реакцією на зміни у соціальних потребах.

Творчість розглядається у взаємному зв'язку з практичною діяльністю учнів та висвітлюються такі її складові:

- оригінальність, пошукова активність, здатність до застосування неповторного способу прояву своїх задумів та виявлення ідей у вигляді художнього результату практичної діяльності, подолання у разі необхідності певних труднощів;

- спроможність до аналізу та порівняння явищ, самостійного перенесення знань в різні ситуації, визначення можливих варіантів у ситуаціях пошуку втілення ідей, визначення нових ознак і властивостей явищ, об'єктів і предметів;

- розумова активність у самостійному оволодінні певними знаннями у практичній діяльності, емоційна оцінка та самооцінка у конкретному сюжеті, створеному персонажі чи об'єкті.

У процесі формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва їхня практична діяльність має значну кількість компонентів. Уява та фантазія є специфічними складовими процесу творчості та одними з найвищих напружень духовних сил особистості, прояву її емоцій і вражень, при якому у відповідний художній образ втілюється учнями побачене явище з реальності.

Поняття «творчість» під час образотворчої діяльності молодших школярів може виникати під час певних незвичайних ситуацій, у творчих задумах, проявлятися у нестандартних вирішеннях творчих задумів, використанні та сприйманні конкретних явищ і предметів, виокремленні в об'єктів нових форм, їхніх пропорцій, вмінні в оригінальний спосіб створити та поєднати художні засоби виразності, з'єднуючи елементи зображення в єдине ціле з різних видів образотворчого мистецтва, у результаті буде оригінальний художній виріб.

Для створення творчої атмосфери під час формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва як компоненту гармонійного особистісного розвитку, ефективними є такі педагогічні умови:

- оволодіння теоретичними знаннями з образотворчого мистецтва, практичними вміннями та навичками з основних видів образотворчої діяльності;
- застосування нетрадиційних художніх технік і матеріалів у практичній діяльності;
- залучення молодших школярів до самостійної образотворчої діяльності;
- створення захоплюючого та емоційно комфортного освітнього середовища на уроках.

Враховуючи, що образотворча діяльність проявляється специфічно як за змістом, так і за способами відображення дійсності, є активністю особистості та спрямовується на естетичність під час опанування навколишньої дійсності засобами образотворчого мистецтва, тому доцільно виокремити її у змістовній основі естетичного відношення учнів, визначити у вигляді системи художньої діяльності, яка спрямована на сприймання об'єкта дійсності, усвідомлення та створення художнього образу з метою естетичного відтворення довкілля.

Також, досить ефективними при формуванні естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва можуть бути певні умови в освітньому середовищі:

- дотримання систематичності при визначенні навчальної мети, завдань, змісту формування естетичних почуттів дітей на уроках;
- ознайомлення з естетично-художнім змістом творів образотворчого мистецтва як об'єктами естетичних почуттів;
- оволодіння різними способами естетичної активності з мотиваційним, емоційним, діяльнісним змістом, що мають важливе значення під час удосконалення формування естетичних почуттів;
- набуття досвіду з прояву естетичних почуттів у процесі сприйняття, усвідомлення та створення творів образотворчого мистецтва.

В окремих випадках спостерігається знецінення творів образотворчого мистецтва, що виявляється у відношенні до них в освітніх закладах. Тому, естетичне ставлення молодших школярів до дійсності, художніх творів різних видів і жанрів формується переважно з врахуванням миттєвих і швидкозмінних факторів соціуму.

Звичайно, важливою також є єдність у системах позакласної та позашкільної діяльності, що надає можливість до об'єктивного втілення на практиці необхідного комплексу творчих ознак і функцій образотворчого мистецтва.

Поняття «естетика» є багатоплановим педагогічним поняттям. Відповідно, естетичне виховання – це цілеспрямованість у формуванні естетичного відношення особистості до життєдіяльності, довкілля, образотворчого мистецтва, праці, техніки, індивідуальних проявів поведінки тощо.

Естетичне виховання у початкових класах є чітко організованим, цілеспрямованим процесом формування естетичної свідомості учнів, їхніх художньо-естетичних почуттів, можливостей до сприймання, створення та

цінного ставлення до краси навколишнього світу, прекрасного в оточуючих, культурної та тактовної поведінки в ситуаціях взаємодії.

Процесу формування естетичних почуттів, поглядів, інтересів і творчих здібностей сприятиме естетичний вплив на учнів, на їхню здатність опанувати образотворчу діяльність, що має систематичний характер. Тому, закономірно є виокремлення більш вагомої ролі образотворчого мистецтва в естетичному вихованні молодших школярів.

Вивчення образотворчого мистецтва є досить багатограним і унікальним як особливий компонент системи естетичного виховання молодших школярів, який виявляється в його видах і жанрах. Предметом естетичного виховання є виховання учнів засобами образотворчого мистецтва.

Відповідно, вчитель на уроках образотворчого мистецтва має створити комфортне середовище виховання моральної, духовної особистості, формування її творчого потенціалу, з характерною високою емоційно-естетичною культурою. В освітньому процесі повинні переважати знання законів розвитку дійсності, докільля, здатність до успішного входження до практичної життєдіяльності, можливість оволодіти вміннями та навичками, необхідними для творчого самовираження в мистецтві, навчати учнів дотримуватися законів добра та краси.

В естетичному вихованні значна роль належить можливостям учнів до співпереживання. Здатність уявляти та фантазувати є механізмами у формуванні естетичних почуттів та інших моральних якостей дітей.

Значущим є поєднання уроків образотворчого мистецтва та позаурочної діяльності під час формування естетичних почуттів молодших школярів. У процесі естетичного виховання доцільно здійснювати опору на знання та уявлення учнів, здобутих на уроках, сприяти збагаченню їхнього образотворчого досвіду, стимулюванню у перетворенні знань і уявлень у стійкі враження та переконання.

Звичайно, краще усвідомити красу оточуючого світу молодшим школярам допомагає ознайомлення з видатними творами образотворчого мистецтва, а також життєвим і творчим шляхом художників, процесом створення світових шедеврів. Таким чином, краса у творах образотворчого мистецтва може поєднуватися з творчістю, напруженням під час практичної діяльності, систематичністю у подоланні труднощів, обережністю з результатами творчої діяльності, а прояви бездіяльності, лінощів, бездуховності оцінюються протилежними рисами естетичного.

Організація особливостей керівництва та дотримання вимог в образотворчій діяльності має сприяти наданню переваг діалогічній взаємодії з дітьми. Серед основних вимог в успішному результаті у процесі формування естетичних почуттів учнів виокремлюється їхня активність, коли обмін думками є способом взаємного збагачення, накопиченням естетичного досвіду.

Вагоме значення потрібно надати участі молодших школярів у творчих проєктах, конкурсах, вікторинах, фестивалях тощо, оскільки збагачується світогляд учнів, відбувається навчання їх емоційному вираженню ідей, задумів, збагачення їхнього внутрішнього світогляду у різних проявах, розширенню знань про образотворче мистецтво.

Зважаючи на глибину та значення можливостей позаурочної діяльності, вагомими є ґрунтовні знання, які школярі отримують на уроках образотворчого мистецтва.

В.Шацька відзначає, що процес навчання знаходиться серед основних шляхів формування естетичних почуттів на уроках образотворчого мистецтва. Масовий характер охоплення всіх учнів і чітко організований процес навчання протікає у систематичній діяльності вчителя, що надає можливості учням початкових класів оволодіти теоретичними знаннями, уявленнями, поглядами, практичними вміннями та навичками, тобто підґрунтям художньої освіти та образотворчої діяльності. Результатом

освітнього процесу є формування стійкої, тривалої потреби у вивченні образотворчого мистецтва (В.Шацька, 2001).

Важливим є використання методів навчання на уроках образотворчого мистецтва, поєднуючи різні види між собою. Методи навчання, завдяки яким формуються естетичні почуття мають сприяти цілісному сприйняттю та повноті сприймання, чіткості, естетичній глибині, виразності тощо.

У процесі навчання вчитель сприяє вмінням відтворювати сприйняте під час споглядання художніх творів і навколишньої дійсності на уроках образотворчого мистецтва, а також втілювати враження від побаченого в образотворчій діяльності, відбувається завершення процесу сприйняття, що характеризується як досить тривалий в часі опанування етап і який містить елементи:

- ознайомлення, аналіз та розуміння побаченого у творах і дійсності, при потребі повторення процесу сприймання;
- закріплення та перевірка якісного сприйняття, виокремлення складових сприймання;
- вправлення з формування практичних умінь і навичок, які мають необхідний естетичний досвід.

Під час вироблення власного вербального відношення до художніх творів можливими є інтегровані завдання, які пов'язуються естетичним вихованням молодших школярів, доцільним є демонстрація поваги та гуманного ставлення у відносинах.

На уроках образотворчого мистецтва та у позакласній діяльності спілкування буде сприяти зацікавленості у продуктивній роботі, коли відносини між учасниками освітнього процесу будуть в основі гуманними.

Гуманізація освітнього процесу базується на людському факторі і показниках єдності морального, духовного та естетичного відтворення дійсності. Гуманістична педагогіка є системою конкретних наукових теорій, яка висвітлює учнів активними, свідомими, рівноправними учасниками освітнього процесу, згідно розвитку своїх здібностей.

У кінцевій меті виховання з дотриманням гуманного ставлення знаходиться кожен школяр, який є рівноправним суб'єктом під час самостійної образотворчої діяльності, процесів пізнання та взаємодії. Ступінь гуманного освітнього процесу виокремлюється при створенні ефективних умов, коли реалізується становлення особистості, розкриваються усі наявні природні нахили та здібності, прагнення до відповідальності та творчого розвитку.

Потрібно також враховувати певну гнучкість у взаєминах зі школярами, їхні почуття, інтереси, цінності, духовні запити, що передбачає демократичний стиль взаємодії з учнями. Також характерним є залучення дітей до активної діяльності, спроби надати їм права суб'єктів конкретних дій в освітньому процесі.

Учитель, який дотримується такого стилю здатний створити сприятливий комфортний клімат на уроці образотворчого мистецтва, дотримуватися довірливої атмосфери цікавої бесіди, щирого та доброзичливого ставлення до школярів, сприяють підтримці в дітей прагнення до завершення створення зображення, проявляють справедливість та об'єктивність в оцінюванні знань. Спілкування з учнями базується на не нав'язуванні готових думок під час сприймання творів образотворчого мистецтва, ознайомлення з творчістю художників, а на прагнення до вироблення власних задумів.

Ефективною взаємодія вчителя з учнями буде у разі підтримки спільної діяльності, яка має виконуватися із задоволенням, прагнення до ціннісного та мотиваційного відношення у спільній роботі має бути особистісним. Відповідно, у разі більшої задоволеності, буде вищої ефективності спільної діяльності та взаємодії.

При створенні умов у забезпеченні активної діяльності вчителя та учнів, здійснюється чітка взаємодія в освітньому процесі та реалізовується досягнення освітніх завдань. Суть активності молодших школярів потребує створення ефективних педагогічних умов, які допоможуть проявити

самоствійність у пізнанні дійсності, відчуті задоволеність та відкритість в опануванні нових знань.

Важливою є турбота про вияв емоцій і почуттів учнями у сприйманні творів образотворчого мистецтва, оскільки переважно ними відчувається радість, успіх, нові досягнення, які є позитивними почуттями та емоціями у подоланні труднощів і здобутті певних результатів.

Відповідно, молодші школярі будуть прагнути брати активну участь на уроках, виникатиме бажання та інтерес до навчання, виконання практичних дій у процесі створення колективних творчих робіт, результатом чого є чітка організація практичної діяльності, участь у конкурсах тощо.

За В.Сухомлинським: «Співпраця педагога та молодших школярів ґрунтується на емоційному комфорті та втілюється у позитивні оцінки конкретних дій і вчинків учнів з боку вчителя, інших дорослих, батьків. У тому, що кожен хотів, щоб про нього думали добре і говорили добре і полягає виховна сила колективу» (В.Сухомлинський, 2012).

Молодші школярі мають потребу у систематичній допомозі вчителя під час особистісного становлення, сприймають його як важливого інформатора, намагаються прагнути до взаємодії. При створенні вчителем емоційно комфортного середовища на уроках відбуватиметься оволодіння основними правилами спілкування та взаємодії, які ґрунтуються на підтримці кожного учня, прояву поваги, щирості, доброти, педагогічного такту.

Отже, здійснення індивідуальної та колективної образотворчої діяльності молодшими школярами має дійсно ефективний вплив на формування естетичних почуттів, коли діти мають здатність включитися в створення творчих практичних робіт, дотримуватися відповідальності у виконанні, взаємно допомагати, контролювати, коли створені на уроках образотворчого мистецтва сприятливі педагогічні умови будуть виявляти творчий потенціал в особистісному розвитку учнів.

2.2. Реалізація методів, прийомів і засобів формування естетичних почуттів молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Можливість пізнати навколишню дійсність реалізується завдяки прояву безпосередніх відчуттів. Ознайомлення молодших школярів з художніми творами на уроках образотворчого мистецтва, зацікавлення об'єктами та явищами навколишнього світу сприяють у баченні краси, виявляти радість і подив нею, проявляти власні почуття.

Ставлення учнів до того, що їх оточує характеризується хвилюванням, радістю, збудженням, втіхою або незадоволенням. При вивченні художніх творів, спостереженні природних явищ і об'єктів, у молодших школярів виникають естетичні почуття та емоції, які можуть впливати на динаміку сприйняття, прояву уваги, творчої уяви, мислення, пам'яті.

Під час розгляду та милування живописними та графічними творами, виробами декоративно-прикладного мистецтва учні початкових класів можуть ознайомитися з їхніми зовнішніми характерними ознаками. Крім того, школярі можуть передати прояв власних почуттів та емоцій словами, зміною в інтонації голосу, а бажання до їхнього відтворення у художніх образах сприяє тому, щоб взяти живописні чи графічні матеріали для їхнього втілення у композиції.

Розвиток творчості учнів початкових класів відбувається за підтримки вчителя у здатності слухати, розглядати, реагувати, повторювати та відповідним чином емоційно сприймати навколишнє.

Ефективними методами, прийомами формування естетичних почуттів молодших школярів є бесіда, розповідь, обговорення, інструктаж, проекти, тематичні вечори, зустрічі з митцями, майстер-класи, екскурсії, виставки, конкурси та ін.

Опанування мистецької та естетичної інформації, отримані художні прийоми сприяють формуванню образотворчих умінь і навичок учнів

початкових класів. У практичній образотворчій діяльності розвиваються вміння обирати та змінювати необхідні засоби виразності.

На уроках образотворчого мистецтва використання засобів виразності доцільно збагачувати у поєднанні в зображенні різних видів образотворчої діяльності, якими є: малювання живописними та графічними матеріалами, ліплення, аплікація, конструювання.

У кожного з цих видів є свої можливості відображувати враження школярів про навколишню дійсність. Відповідно, зростає здатність в учнів більш цілісно передавати в образотворчій діяльності власні задуми, ідеї, бажання.

Малювання є живописним і графічним засобом зображення об'єктів і явищ дійсності, оточуючих предметів, в основі якого знаходиться колір, форма, композиція, лінія, штрих тощо.

Спостереження за певним предметом має завершуватися вміннями молодших школярів передавати в композиціях характерні їхні ознаки та властивості, здатністю у втіленні художнього образу з побаченого у навколишній дійсності, відображенні певного сюжету, засвоєнні деяких елементів орнаментів, візерунків в декоративному зображенні виробів, поступовому набутті практичних умінь і навичок у різних техніках малювання.

Ліплення є одним з основних видів образотворчої діяльності, створення пластичного, об'ємного зображення оточуючих предметів. Серед способів зображення пластичними матеріалами учні можуть передавати форму оточуючих предметів, довкілля, використовувати різні пластичні матеріали, зі зміною зовнішнього вигляду виробів, їхнього положення, з досягненням певної виразності.

Аплікація є видом образотворчої діяльності, що створюється декоративно-силуетним способом. Серед умінь молодших школярів виокремлюються вміння вирізати з паперу оригінальні візерунки у техніці витинанки, різні силуети, вчитися наклеювати їх на площину, при цьому

створювати цілісну гармонійну композицію. Відповідно, у школярів буде розвиватися дрібна моторика рук, елементи самоконтролю, а під час роботи з художніми матеріалами для аплікації мають бути засвоєні навички техніки безпеки.

Конструювання є продуктивною образотворчою діяльністю, коли можуть створюватися оригінальні вироби з матеріалів і конструкторів, іграшки тощо. Конструювання виокремлюється спільними ознаками з образотворчою діяльністю, оскільки створення виробу має заздалегідь обмірковуватися, повинен виконуватися попередній ескіз, вирішуватися оздоблення виробу відносно загальної форми, додаткових елементів, кольорів, їх відтінків.

Вид діяльності як конструювання з різних художніх матеріалів пов'язується з іграми більшою мірою, ніж малювання, ліплення або аплікації. Навчальні ігри сприяють процесу конструювання, а готові вироби можуть використовуватися школярами під час ігор.

Беззаперечною є єдність усіх видів образотворчої діяльності учнів початкових класів. Забезпечення цього зв'язку здійснюється завдяки змісту практичної діяльності. Серед тем виокремлюються спільні для всіх видів образотворчої діяльності, в яких зображуються рослини, тварини, будинки, транспорт тощо, реалізовується єдність між різними видами образотворчості, яка можлива завдяки способам систематичного опанування в роботі художніми техніками та матеріалами.

Доцільними є вправи зі сприймання та опанування учнями потрібної інформації про природу, різноманітність у ній кольорів, їх відтінків, форм із подальшим втіленням у практичній діяльності, які будуть стимулювати пошукову активність, прояв ініціативи школярів. Учні повинні знаходити власний спосіб у вирішенні проблеми, аналізі та порівнянні об'єктів і явищ, самостійному перенесенні набутих знань у певну практичну ситуацію, діяти різними варіантами, намагатися надати нових ознак об'єктам, предметам,

виявляти почуття та емоції в оцінці зображуваних явищ навколишньої дійсності.

В образотворчій діяльності молодших школярів виокремлюється спрямування на результат, яким є опанування необхідними практичними вміннями та навичками.

Досить важливим спрямуванням є власне образотворча діяльність, тому потрібно надавати перевагу саме процесу практичної діяльності на уроках і в позаурочний час. В основі цього процесу знаходиться сприймання школярами художніх образів та здатність відтворити їх у зображеннях, виробках з ліплення, словесному описі.

Під час практичної діяльності учнів учитель може використовувати мовленнєві засоби виразності, які є допоміжними, може робити образні порівняння, вживати слова, які характеризують моральні прагнення особистості, прагне до їхнього активного вживання учнями.

У процесі опанування образотворчою грамотою відбувається розуміння специфічних понять, серед яких: колірна гама, палітра кольорів, класифікація кольорів, пляма, світлотінь, фактура, фарби, а також терміни, які пов'язуються з композицією: задуми при створенні зображення, замальовки з використанням геометричних форм.

Особливістю образотворчої діяльності учнів початкових класів є потреба у використуванні кольорів, його відтінків. Тому, доцільно виокремити наступні аспекти:

– довільність у використанні кольорів, з можливістю учнів розфарбувати об'єкт зображення будь-якими фарбами, які можуть не відповідати реально потрібному кольору;

– спроба зафарбувати об'єкт відповідно до реального кольору, при цьому учні можуть використовувати кольори певних об'єктів як обов'язкову ознаку і зафарбовувати їх в одному тоні, не застосовуючи відтінки, тому малюнки дітей містять кольорові штампи: зелену траву, жовте сонце, дерево із зеленим листям і коричневим стовбуром.

На уроках образотворчого мистецтва молодші школярі одержують власний практичний досвід діяльності від учителя, який має знати та доступно пояснити учням значення художніх термінів, зокрема таких як: зображення, композиція, ритм, симетрія, колорит, перспектива, простір, стилізація тощо.

Досить привабливим для учнів початкових класів є конкретний вид образотворчої діяльності, коли наявна певна підготовка у школярів, є практичний досвід у виконанні та відповідна зацікавленість. У процесі організації спостережень дітей змістом є власне навколишня дійсність, а саме довкілля, оточуючі люди, предмети тощо.

У процесі спостережень в пам'яті накопичуються уявлення, естетичні почуття, переживання, які є основними джерелами для створення художніх образів в малюнках. Спостерігаючи за явищами довкілля та подіями в оточенні, в учнів збагачується уява, фантазія, образне мислення, виховуються естетичні почуття, емоції, особистісні враження.

Для однакових можливостей у процесі творчості молодших школярів, важливими є такі методи:

- бесіда, з метою обізнаності про різноманітність кольорів, форм і пропорцій квітів, листя, дерев; заохочення та стимулювання;
- спостереження за природними змінами, розгляд творів, виробів, репродукцій образотворчого мистецтва;
- обстеження на дотик різних предметів з метою визначення їхньої форми, особливостей поверхні, пропорцій; маніпулювання оточуючими предметами;
- демонстрація вчителем поетапності створення малюнків, послідовних зображальних дій, наочно-практичний показ композицій на готових зразках.

Серед важливих умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва є збагачення творчої

уяви школярів, їхньої фантазії, образного мислення, розкриття внутрішнього потенціалу. Вчителю потрібно створити позитивну атмосферу на уроці під час образотворчої діяльності учнів, яка сприятиме невимушеному процесу створення оригінальних зображень.

В основі формування естетичних почуттів молодших школярів знаходиться практична діяльність, яка базується на прояві певних нахилів і здібностей, а їхнє формування досить ефективне, коли гармонійно можуть поєднуватися природні нахили, мотиви практичної діяльності та позитивний вплив оточуючих.

Зміст образотворчої діяльності учнів початкових класів базується на художній діяльності, яка допоможе у формуванні естетичних почуттів, творчих здібностей та в оригінальному відтворенні вражень про навколишній світ у живописі, графіці і пластичній формі.

Основний зміст зображення у процесі малювання, ліплення, аплікації, може поділятися на сюжетний, предметний і декоративний. Конструювання містить розподіл на конструювання з паперу, природного матеріалу, інших матеріалів.

Так, сюжетна образотворча діяльність містить зображення конкретних об'єктів і предметів, які пов'язуються за змістом. Зміст предметної образотворчої діяльності базується на передачі основної форми художнього образу, пропорції предмета, його складові частини, характерні ознаки та властивості. У декоративній діяльності виокремлюється створення декоративних художніх образів природи за допомогою орнаментів, візерунків тощо.

Серед особливостей малюнків молодших школярів на початку навчання спостерігається схематичність у зображенні об'єктів і предметів, зображення предмета з різних відстаней, недосконалість у динамічності зображення предметів.

У змісті образотворчої діяльності як засобу формування естетичних почуттів учнів початкових класів, прояву їхніх творчих здібностей,

доцільним є оволодіння різними способами та прийомами передачі своїх вражень від навколишньої дійсності, здатність використовувати зображувальні, технічні та композиційні вміння у видах образотворчого мистецтва.

Зображувальні вміння надають можливість молодшим школярам зображувати явища навколишньої дійсності, передавати необхідну форму оточуючих об'єктів, предметів. Технічні вміння є вибором потрібних прийомів роботи з художніми матеріалами та техніками, практичні способи використовувати матеріали та інструменти, створювати нові кольори та їх відтінки. Композиційні вміння знаходяться в основі вмінь розташовувати зображувані об'єкти на площині, у просторі, із відображенням взаємного зв'язку між ними.

Серед напрямів у визначенні змісту малюнків виокремлюються такі:

- спільна діяльність молодших школярів і вчителя, в якій педагог надає допомогу на початку зображення задуму у малюнку, домальовує елементи, які є необхідними, може прикрасити зображення розташованими ритмічно декоративними візерунками, орнаментами;

- зображення художніх образів об'єктів, явищ і предметів, які мають в основі конкретну геометричну форму. На початку учням пропонується відтворювати художні образи, схожі за будовою з певними геометричними фігурами, далі школярі зображують об'єкти, предмети, явища, що мають в основі декілька однакових геометричних форм, або практичне завдання ускладнюється, коли зображувані предмети мають кілька різних геометричних фігур.

В залежності від тематики уроків образотворчого мистецтва молодші школярі можуть оволодіти вміннями створювати композицію: розміщувати образи на площині аркуша, різноманітні лінії, крапки, штрихи тощо.

Під час зображення об'єкту дійсності на малюнку потрібно навчити школярів розташовувати його в композиційному центрі, із забезпеченням рівноваги у малюнку, коли зображення не виходить за межі аркуша паперу,

усвідомити послідовність створення зображення, коли спочатку малюємо більшу частину зображення, яке буде центром композиції, далі зображуємо менші за розміром елементи, характерні ознаки.

Важливим є навчання учнів у дотримуванні певних пропорцій між елементами у зображенні, чіткій передачі ознак будови об'єктів і предметів, створенні зображення необхідного формату на аркуші паперу, без виходу за межі, при цьому зображення має бути без надлишку не замальованих місць на площині аркуша паперу.

Серед завдань вчителя важливим є допомога учням початкових класів у розумінні доцільності пропорцій, формату та форми зображення на аркуші паперу, який готовий для створення зображення. При зображенні високого об'єкта доцільним є вертикальний формат аркуша, а якщо видовжений, тоді горизонтальний формат. Потрібний формат зображення повинен обиратися у контрастному співвідношенні відносно основного художнього образу виробу.

У сюжетному малюнку містяться зображення з цілісністю у змісті, виокремленням композиційного центру, відтворенням певної взаємодії між елементами у готовому зображенні, які є головними і другорядними, зі створенням динамічності у малюнку у розташуванні та часі відтворення об'єкта зображення. Доцільним є навчання учнів початкових класів опанувати головним засобом створення сюжетного малюнка, якими є елементарні правила та прийоми створення композиції у зображенні.

Також, важливим є навчання молодших школярів виокремлювати композиційний центр у сюжетному малюнку з використанням ритмічного розташування усіх елементів зображення, поєднуючи їх змістовно з центром зображення, розмістивши елементи навколо центру, коли при малюванні осіннього пейзажу центром у малюнку є дерева, розташовані на галявині.

Наявна тематика практичних робіт, а саме: «Милуємося доквіллям», «Дарунки осені», «Зимові фантазії», «Штрихи осені» та ін., повинна

спрямувати учнів на специфіку використання потрібних засобів виразності при створенні композицій.

Під час практичної діяльності учням надається уявлення про зміну сприймання зображення від сили натискування при використанні графічних матеріалів, олівців, фломастерів тощо. Графічними інструментами заштриховують у різних напрямках. Успішність в оволодінні учнями початкових класів технічними вміннями та навичками може здійснюватися при створенні художнього образу у процесі виконання ігрових навчальних завдань, ігрових ситуаціях у практичній діяльності.

Під час ліплення у школярів є можливість ознайомитися з властивостями пластиліну, солоного тіста, здійснювати формування зображувальних умінь, навчатися прийомам ліплення геометричних форм, оволодіти різними прийомами: розкочування, щоб утворити видовжені форми, скочування з отриманням круглої форми, а також сплющення потрібної форми.

Молодші школярі здатні створювати художні образи явищ, об'єктів, предметів, які мають кілька складових елементів, навчаються оволодівати конструктивним способом ліплення. Також, навчаються розподіляти пластилін на пропорційні частини, ознайомлюються з прийомами ліплення, якими є притискування, прикладання, вдавнення, прищипування, відтягування тощо.

Таким чином, однією з ефективних умов формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва є збагачення їхньої творчої уяви, фантазії, образного мислення, демонстрація внутрішніх задумів, позитивної атмосфери, надають можливість під час створення оригінального художнього виробу діяти невимушено.

У процесі практичної діяльності молодші школярі втілюють свої почуття, ідеї, настрої, погляди, відкривають нові способи та прийоми у зображенні дійсності, реалізують власні потреби, уявлення, інтереси, накопичують пізнавальну інформацію про явища довкілля.

2.3. Використання нетрадиційних художніх технік і матеріалів у процесі формування естетичних почуттів учнів початкових класів

Дійсно формування естетичних почуттів, творчих здібностей учнів початкових класів знаходиться у центрі уваги у сучасній початковій школі. Оскільки важливим завданням в освітньому процесі є формування творчої особистості учнів, оволодіння вміннями реалізовувати власні ідеї та задуми, з опорою на життєвий досвід.

Уроки образотворчого мистецтва несуть навчально-виховне значення, знімають напругу, можуть створювати умови для рівноваги, емоційного задоволення, залишають учнів з власними почуттями. Крім того, це можливість у виявленні творчих здібностей школярів, а їхнє формування залежить також від вчителя.

Вагома роль у формуванні естетичних почуттів учнів належить вчителю, бо саме від нього залежить комфортна атмосфера на уроці, і від кожного уроку діти мають отримувати задоволення.

Образотворча діяльність відрізняється досить потужним засобом формування творчих здібностей учнів, бо такі види, як малювання, ліплення, конструювання є улюблені видів діяльності молодших школярів.

Учні початкових класів швидко і цікаво погоджуються на зображення певного предмету або явища, позитивно сприймають свою участь в імпровізаціях. Проте, сьогодні досить захоплюючими серед практичних вправ є створення зображень незвичними техніками та матеріалами: долоньками, пальчиками, нитками, штампами, щітками та ін.

Доцільно на уроках образотворчого мистецтва уникати шаблонності та одноманітності. Цьому сприятиме використання нетрадиційних підходів у формуванні учнів.

Використання нетрадиційних художніх матеріалів і технік на уроках образотворчого мистецтва можуть розширити для школярів демонстрування власних почуттів, емоцій, можливостей, вражень, незважаючи на певні

обмеження. Учні початкових класів спроможні до висловлювання свого ставлення до дійсності із використанням як традиційних матеріалів та інструментів, так і до експериментального застосування кольорів, заміні фар, пензлів, олівців іншим нетрадиційними обладнанням і до малювання долонями, пальчиками.

Визначення поняття «нетрадиційний» базується на використанні різних художніх матеріалів та інструментів, способів і засобів малювання, ліплення, при створенні аплікацій, що відрізняються у використанні невідомим та незвичним. Ознаками техніки нестандартного зображення предметів є їхня незвичайність і швидкість у досягненні очікуваного результату.

Базуючись на практичному досвіді при втіленні задумів у зображеннях і виробках, нетрадиційні техніки та матеріали дозволяють учням:

- демонструвати власні почуття, емоції, незабутні враження позитивного характеру;
- знаходитися у творчому процесі, формувати та урізноманітнювати свої задуми;
- прагнути до удосконалення самостійної діяльності, розвитку художньо-творчого потенціалу та можливостей, формування уявлень;
- опанувати вміння та навички розвитку дрібної моторики учнів;
- відтворювати власні оригінальні та неповторні твори, зникнення наявних психоемоційних обмежень.

Перед вчителем стоїть мета у сприянні школярам в удосконаленні власних робіт і виробів за допомогою здійснення самостійного вибору, елементів пошуку, дослідницьких дій, у використанні у процесі практичної діяльності різних художніх технік і матеріалів. Враховуючи на поступовість і наполегливість у цій діяльності, вимогами є довготривалість сумлінної роботи, під час якої учнями відчувається радість, оскільки базується вона на творчому процесі.

Прояви індивідуальності та оригінальності учнів є особливими, які характеризують їхню обдарованість. Важливо сприяти формуванню у школярів творчості, результатами якої є нові, неординарні зображення, прояви творчої уяви, уявлень, фантазій, втілення своїх задумів, самостійного знаходження засобів для їхнього втілення.

Молодшими школярами незвичне чуттєве задоволення отримується під час малювання пальчиками рук і долоньками у процесі тактильного контакту з різноманітними фарбами, водою та папером.

На сучасному етапі залишається відкритим питання розвитку вмінь і навичок малювання. Потрібно сприяти переходу учнів з початкових класів в наступні з вправлінням в образотворчій діяльності, щоб не припинився розвиток практичних умінь і навичок. Опанування творчими можливостями відіграє в житті молодших школярів вагому роль від початку навчання та формування творчої особистості.

У молодшому шкільному віці закладається основа для формування творчої особистості, моральних норм, засвоюються етичні правила поведінки та взаємодії в суспільстві. Важливою ознакою образотворчості як виду художньої діяльності є самостійне створення оригінальних художніх образів, перевага творчого середовища.

На уроках образотворчого мистецтва для ефективного формування естетичних почуттів молодших школярів доцільним є застосування нетрадиційних технік: малювання пальчиками або долоньками; монотипія; малювання зубною щіткою; малювання штампами з овочів і фруктів; роздмухування, набризк, плямографія, ниткографія; малювання губкою; ліплення з солоного тіста.

Зважаючи на вказані техніки доцільними є використання нетрадиційних матеріалів і засобів зображення, зокрема: овочевих штампів і печаток, соломки, пробок від пластикових пляшок, зубних щіток, листочків дерев, квітів, пористих губок тощо, які можуть зацікавити учнів,

налаштовувати на процес творчості, стати цікаві для школярів як щось раніше невідоме.

Сьогодні виокремлюють різноманітну кількість нетрадиційних художніх технік з відповідною класифікацією за різними характеристиками. За способом створення зображення виокремлюється така класифікація нетрадиційних художніх технік: плямографія, продряпування, ниткографія, монотипія, тонування паперу. Кожна з цих технік має ще додаткові типи (див. Додаток В).

Плямографія є досить поширеною нетрадиційною художньою технікою, суть якої у перетворенні кольорів і плям на реалістичні силуети. Зображення створюються з використанням фарб або туші.

Техніка плямографія має важливе значення для формування естетичних почуттів учнів. Коли створюються зображення-плями, серед завдань школярів є знаходження та характеристика художніх образів, які утворилися на папері. Отримані зображення-плями допомагають розвивати асоціативно-образне мислення молодших школярів. Ця техніка сприяє у фантазуванні, зламі стереотипів і шаблонів, пошуку нестандартних рішень та нових підходів. У процесі роботи у техніці плямографії у молодших школярів відбувається естетичне сприймання дійсності та розвиток дрібної моторики рук.

Звичайно, техніка плямографії є цікавою та оригінальною. Уроки образотворчого мистецтва, на яких створюються малюнки в такій техніці перетворюються на казкові подорожі, коли школярі самостійно придумують сюжети для малювання. Учні також сприймають плями фарби як необачно пролиту. Тому, завдання вчителя полягає в допомозі дітям зрозуміти, що із власними зусиллями та уявою створюються казкові художні образи.

Серед основного призначення техніки плямографії виокремлюється надання дітям відомостей про силует. На початку роботи учні працюють в одному кольорі, поступово використовуючи декілька. Однак, не доцільно змішувати між собою багато кольорів, бо малюнок може стати брудним.

Також досить цікавою є техніка продряпування, оскільки у назві нетрадиційної техніки закладений принцип роботи, що означає продряпувати або видряпаний малюнок. Ця техніка дозволяє отримати чітке та виразне зображення. Так, на спеціально оброблених аркушах цупкого паперу за допомогою парафінових свічок, кінчиками яких натирають аркуш до отримання натертої парафіном поверхні. Натирати треба обережно, бо має бути тонкий шар парафіну. Потім наноситься шар будь-якого мила, а далі пензлем наноситься гуашева фарба або туш.

У подальшій роботі потрібні загострені предмети: голки, палички тощо. Під час вибору таких інструментів вчитель має наголосити молодшим школярам на специфіці роботи з таким приладдям і повторити правила техніки безпеки.

Обравши гострий предмет, розпочинається продряпування малюнку. У процесі продряпування буде зніматися шар нанесеної фарби та парафіну. У результаті для отримання охайної роботи під руку доцільно покласти чистий папір. Під час створення малюнку видно білий папір і виходить світле зображення на темному фоні. Лінії при продряпуванні мають бути різними за товщиною для того, щоб краще передати творчий задум.

Одним з типових є поєднання чорної фарби на білому аркушу паперу. Однак папір можна обрати різного кольору згідно уподобань учнів. Відповідно, завданням учителя є прояв власної творчості, спроби знайти оригінальні рішення у поєднанні кольорів та їх відтінків.

Цікавою нетрадиційною художньою технікою є техніка «ниткографія», бо роботи у цій техніці завжди відрізняються яскравістю, а перевага у тому, що зображення отримують додатковий об'єм завдяки ниткам.

Серед матеріалів у цій техніці головною є основа для малюнку з картону чи цупкого аркуша паперу з додатковим аркушем паперу. Важливим матеріалом є нитки, які можуть бути, як вовняні або нитки муліне. Також необхідною є фарба, зазвичай акварель, склянка з водою, пензлі та серветка.

наприкінці роботи з ниткою можна пензликом домалювати задуману композицію.

Техніка ниткографія має таку послідовність у методиці виконання зображення:

- Підготувати аркуш паперу, зігнути його по довжині та ширині, та далі можна розгорнути.
- Нитку вмочуємо у фарбу, треба стежити за процесом набирання фарби, щоб не набирати надлишок, бо це може зіпсувати малюнок плямами.
- Над одним боком аркуша паперу підняти пофарбовану нитку та легко опустити так, щоб один кінець знаходився на краю аркуша паперу.
- Далі треба зігнути знову папір і притиснути його картоном. Також потрібно витягнути нитку, однією рукою притримуючи картон, а іншою легким рухом витягнути нитку. Таким чином можна повторити кілька разів.
- Потім треба роздивитися результат і за допомогою пензлика домалювати потрібні елементи зображення.

Цей етап спрямований на розвиток творчої уяви, фантазії та оригінального мислення. Також розвиваються естетичні почуття, коли відбуваються спроби поєднувати кольори, усвідомлення цілісності елементів при створенні зображень.

Художня техніка «монотипія» є досить цікавою серед нетрадиційних, належить до техніки «відбитків фарбою» або «друкування». На початку треба підібрати матеріали та інструменти. Під час роботи у техніці монотипія необхідною є основа, зазвичай аркуш паперу, поліетилен, скляна поверхня. Серед інструментів для малювання використовують пензлик, ватні палички.

Методика роботи така: на відрізок поліетилену наноситься малюнок ручкою, далі він розфарбовується гушевою фарбою, яка розведена з рідким милом. Важливою у роботі є швидкість, щоб фарба не висохнула. Потім обкладинку перевертають фарбою вниз і робиться відбиток малюнку на

папір. Далі з обережністю знімають обкладинку і при необхідності виправляють пензликом малюнок.

Серед цікавіших варіантів виокремлюється малювання на скляній поверхні, коли діяти потрібно двома варіантами при малюванні. На усю площину поверхні наноситься шар фарби одного кольору, далі пензлем або паличкою зображується задум. Особливістю цього шару фарби у рівномірності нанесення.

Іншим способом є нанесення хаотично кольорових плям та з них створювати задумані елементи у композиції. Врешті-решт потрібно зробити відбиток створеного малюнка на папір, перед цим побризкати його водою. Обираючи папір треба брати до уваги його властивості. Наприкінці надати можливість малюнку висохнути.

Ефективність при виконанні малюнків у техніці монотипія можлива, якщо виокремити такі особливості роботи:

- плями на скло наносяться на певній відстані, без утворення однієї загальної плями;
- спробувати у використанні різні види паперу, що допоможе змінити фактуру малюнка;
- можна змінювати способи відбивання паперу: повільно стягувати, піднімати протилежні сторони, швидко відбивати тощо;
- у результаті відбитку розглядається те, що вийшло та домальовуються елементи малюнка пензлем.

Монотипія є досить непередбачуваною технікою, бо неможливим є створення двох однакових зображень. Ця техніка найкраще підходить для створення пейзажів, абстрактних композицій, а також використовується для тонування паперу.

Досить цікавою технікою є тонування паперу, найпоширенішим різновидом якого є малювання «по-мокрому». Суть техніки в тому, що перед роботою змочують водою аркуш паперу, а кількісно змочування залежить від

особистого задуму учнів. Переважно робота розпочинається, коли вода на аркуші піднесеного до світлі не виблискує.

У техніці «по-мокрому» можна зробити легкі та м'які відтінки кольорів, переходи між ними, однак можуть виникнути недоліки. Основним недоліком є нерівномірність у розтіканні фарби як потрібно за задумом, тому деталі малюнку можуть бути не передбачуваними.

Досить складним є виправлення певного фрагменту зображення без взаємодії при цьому з іншим. Результатом може бути брудна та неохайна робота. Потрібно пам'ятати, що малюнок у техніці «по-мокрому» виконується швидко, тому треба бути дуже уважним.

Техніку малювання «по-мокрому» доцільно застосувати при вивченні теми «Кружляє листопад». У методиці роботи важливо розпочинати з необхідного аналізу природи, тобто уважно розглянути листочки. Учитель має пояснити, що під час зображення листок потрібно умовно розділити на певні ділянки для того, щоб зорієнтуватися, де наносити на малюнок світлі та темні кольори. Робота розпочинається з досить яскравих кольорів до світлих, а в результаті зображення має бути схоже на мозаїку.

Найважливішими на уроках образотворчого мистецтва є прояв почуттів і емоцій учнів. Доцільно без примусу вчити школярів працювати з олівцем або пензликом, якщо наявними є небажання чи невдачі. Серед завдань вчителя є демонстрація художньої діяльності поза межами встановлених правил, коли використовуються будь-які інші інструменти та матеріали можуть, а не тільки традиційні. У суті нетрадиційних художніх технік є показ того, що важливим інструментом є долоньки та пальчики школярів.

Нетрадиційні художні техніки є стимулом для розвитку уяви, фантазії, творчого мислення, оригінальності, самостійності. Важливо сприяти учням у нестандартному вирішенні практичних завдань.

При використанні нетрадиційних технік малювання є можливість у переживанні нових відчуттів, позитивних емоцій, розвитку нестандартного мислення, дрібної моторики рук, у прояві індивідуальності, позбавленні

острашу перед невдачами, у самостійності проектування власного задуму та шляхів реалізації задуму, у відкритті творчого потенціалу та здібностей учнів.

Нетрадиційні техніки малювання дозволяють зображувати прості художні образи різними способами, з використанням при цьому нових для молодших школярів художніх матеріалів. Діти можуть бути художниками, скульпторами, архітекторами та втілювати власні творчі задуми, поєднуючи види образотворчого мистецтва між собою. Учитель має пропонувати школярам нові художні техніки для практичної роботи, оскільки доцільною є зміна одноманітних підходів у зображеннях а в образотворчій діяльності це можна зробити досить легко.

Таким чином, завдяки створеним художнім образам у практичних роботах учні можуть певним чином взаємодіяти з однокласниками, вчителем, оточуючими, такі роботи є їхнім самостійним ставленням і відображенням навколишнього світу та способом самоутвердження.

Висновки до другого розділу

В образотворчій діяльності вагому велику роль відіграє формування естетичних почуттів учнів початкових класів. При створенні конкретного зображення або виробу формуються естетичні почуття, творчі здібності, художній смак, спостережливість та естетичне сприймання навколишньої дійсності. Під час образотворчої діяльності молодші школярі здатні за допомогою доступних засобів виразності передати у виробах свої почуття, певний емоційний стан, власне відношення до довкілля через зображення, навчаються самостійно відтворювати прекрасне у дійсності, виокремлювати красу у житті та художніх творах.

На уроках образотворчого мистецтва при виконанні практичних завдань в учнів здійснюється тренування дрібної моторики. Особливу роль в процесі образотворчої діяльності молодших школярів доцільно надавати

формуванню відчуття різноманітності кольорів і відтінків, тому що саме кольори як засоби виразності мають особливе значення та дійсно засвоюються учнями одними з найперших понять.

Вивчення кольорознавства з урахуванням того, що кольори є засобами виразності, вирізняється власною динамікою: від однокольоровості через багатокольоровість до гармонійного співвідношення кольорів і до розуміння колориту, прийомів поєднання кольорів.

У процесі розвитку уяви, творчості, фантазії учнів початкових класів, опанування ними певними знаннями та вміннями з образотворчого мистецтва, можливістю раціонально мислити, активно уявляти, фантазувати, доцільним є застосування нетрадиційних технік малювання, які містять незвичність, оригінальність у поєднанні художніх матеріалів.

Серед основних освітніх завдань під час образотворчої діяльності виокремлюється отримання молодшими школярами необхідних знань і вмінь для передавання свого відношення до об'єктів і явищ дійсності з використанням художніх засобів виразності. У процесі залучення учнів до творчості на уроках учитель виховує також естетичне ставлення до образотворчого мистецтва, навколишнього світу, допомагає у накопичуванні естетичних вражень, формує індивідуальні естетичні почуття, інтереси, здібності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з проблеми формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва доцільними є такі висновки:

1. Естетичні почуття виявляються у спроможності оцінювати учнями твори образотворчого мистецтва, естетичність оточуючих предметів, об'єктів, явищ природи з урахуванням естетичних знань, уявлень і потреб. Відповідно, естетичні знання є індивідуально та психологічно зумовленими уявленнями про досконалу красу в навколишній дійсності, довкіллі, особистості, творах образотворчого мистецтва. Вони є художніми вміннями та здібностями у прояві до певного виду образотворчого мистецтва.

Естетичні почуття є якісною характеристикою особистості, яка притаманна кожному та проявляється в оцінці наявного естетичного у явищах, предметах, об'єктах дійсності. Вияв естетичних почуттів відбувається під час сприймання та оцінювання творів образотворчого мистецтва.

Естетичні почуття формуються у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. У змісті і завданнях художньо-естетичного виховання учнів містяться категорії естетичної культури: формування естетичних почуттів, знань, потреб, ідеалів, творчих здібностей, художніх і естетичних умінь і навичок.

При формуванні естетичних почуттів учнів початкових класів спостерігаються вагомі відмінності наявних проявів особистості, індивідуальний характер у поведінці, характерні риси школярів. Від учителя існує потреба в індивідуальному підході, постійному координуванні та взаємодії з дітьми.

2. Базуючись на виокремленні почуттєво-емоційного, мотиваційного та пізнавального критеріїв, нами було виділено три рівні сформованості

естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва: високий, середній і низький.

У ході проведення констатувального експерименту виявлено, що значна кількість молодших школярів належить до середнього та низького рівнів сформованості естетичних почуттів, що потребує створення ефективних педагогічних умов в освітньому процесі початкової школи.

3. Педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва, які відображають цілісну систему художньої та естетичної освіти школярів наступні:

- оволодіння теоретичними знаннями з образотворчого мистецтва, практичними вміннями та навичками з основних видів образотворчої діяльності;

- застосування нетрадиційних художніх технік і матеріалів у практичній діяльності;

- залучення молодших школярів до самостійної образотворчої діяльності;

- створення захоплюючого та емоційно комфортного освітнього середовища на уроках.

4. Формування естетичних почуттів учнів початкових класів в освітньому процесі відбувається при вивченні різних навчальних дисциплін. Естетичний потенціал спостерігається на кожному уроці, на виховних заняттях і бесідах, різних заходах, екскурсіях тощо. Навчальні дисципліни художньо-естетичного циклу сприяють опануванню молодшими школярами елементарними знаннями та вміннями у практичній діяльності, естетично-творчій взаємодії. Суть зазначеного у творчому ставленні до розв'язання пізнавальних завдань, доборі засобів виразності з образотворчого мистецтва, оформленні наочності, доцільного роздаткового матеріалу, акуратності під час створення практичних робіт.

Формування естетичних почуттів відбувається різними засобами комплексно. Вагому роль відіграє матеріальна забезпеченість у закладах освіти, художнє оформлення шкільних кабінетів, коридорів, інших приміщень, благоустрій на пришкільній ділянці. Крім того, формуванню естетичних почуттів молодших школярів сприяють екскурсії в природу, проведення свят, вечорів, конкурсів, виставок, вікторин з образотворчого мистецтва, фестивалів творчості видатних художників тощо.

Нетрадиційні техніки малювання під час формування естетичних почуттів учнів початкових класів виокремлюються як способи створення нового, оригінальних практичних робіт, в яких домінують гармонійність кольорів, штрихів, форм і ліній. Під час використання нетрадиційних художніх технік і матеріалів забезпечується середовище захопленості та самостійності дітей, втілюються емоційне та позитивне відношення до образотворчої діяльності. У результаті такої практичної діяльності наявною є індивідуальність і оригінальність зображень учнів.

Формування естетичних почуттів учнів початкових класів при вивченні образотворчого мистецтва відбувається у позаурочній діяльності, здійснюється у масових і групових об'єднаннях школярів творчого напрямку, а саме: гуртках, клубах, студіях з образотворчого мистецтва та ін., а також у творчих об'єднаннях учнів народних і декоративно-прикладних ремесел творчості майстрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко, І. (2005). Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. *Рідна школа*, 8, 43-45.
2. Антонович, Є.А. (2001). Художні техніки в школі. К.: ІЗМН, 312.
3. Бержанір, Г. (2000). Творить красу. *Початкова школа*, 10, 25.
4. Бех, І. (1998). Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. К., 204.
5. Васильєва, О., Поклад, І. (2002). Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності. *Мистецтво та освіта*, 2, 42-43.
6. Волкова, Н.П. (2001). Педагогіка: Посібник. К.: Академія, 576.
7. Ворона, М.О. (2000). Особливості вияву естетичних почуттів у підлітків. *Рідна школа*, 4, 64-66.
8. Гандзій, П.А. (2005). Уроки малювання: Посіб. для вчителя. К.: Знання, 224.
9. Гіптерс, З. (2001). Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 9, 60-63.
10. Глухенька, К. (2004). Пошуки неповторної краси. *Образотворче мистецтво*, 3, 23-25.
11. Голінська, Т.М. (2007). Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв : монографія. Херсон: Айлант, 184.
12. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 376.
13. Дем'янчук, О.С. (2002). Естетичне виховання. К.: Знання, 259.
14. Демченко, І. (2002). Творчий розвиток школярів засобами образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 6, 62-64.
15. Джола, Д.М. (1998). Теорія і методика естетичного виховання школярів. К.: Знання, 264.
16. Зязюн, І.А. (2006). Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву. К.: Знання, 174.

17. Зязюн, І. А. (1998). Виховання естетичної культури школярів: навч. посібник. К.: ІЗМН, 153.
18. Калашник, Н.Г. (2004). Густосологія: Теорія і практика формування естетичних смаків. Запоріжжя, 267.
19. Калініна, Е. (2002). Інтегровані уроки з образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 2, 37-38.
20. Качур, М.І. (2004). Виховуємо високе почуття гармонії з навколишнім світом. *Мистецтво та освіта*, 2, 15-17.
21. Кашуба, Л.І. (2001). Образотворче мистецтво в школі. Тернопіль: Мальва – ОСО, 311.
22. Клименко, О.О. (1997). Розвиток учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Нові технології навчання. Вип.19.* 237-239.
23. Колесник, О. (1997). Втілюючи програму естетичного виховання. *Рідна школа*, 6, 67-68.
24. Коновець, С. В. (2000). Образотворче мистецтво в початковій школі. К.: Знання, 80.
25. Котляр, В. П. (2006). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. К.: Кондор, 200.
26. Кузьмінський. А. І., Омеляненко, В. Л. (2008). Педагогіка: підручник. К.: Знання-Прес, 447.
27. Лабковська, Г.С. (1993). Естетична культура і естетичне виховання: кн. для вчителя. К.: Просвіта, 304.
28. Левчук, Л. Т. (2006). Естетика: Підручник. К.: Вища школа, 431.
29. Лисенко, В. (1997). Особливості ціннісної структури підростаючої особистості. К.: Знання, 224.
30. Масол, Л. М. (2006). Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків: Харвест, 256.
31. Мацкевич, М. (1998). Зайди у світ мистецтва: програма естетичного виховання. *Дошкільне виховання*, 4, 16-22.

32. Миропольська, Н. Є. (2002). Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика: монографія. К.: Парламент. вид-во, 204.
33. Миропольська, Н. (2006). Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання: Навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 240.
34. Мірчук, М., Мірчук, З. (2005). Уроки образотворчого мистецтва. *Початкова школа*, 2, 26-28.
35. Мовчан, В. С. (2011). Естетика: Навч. посіб. К.: Знання.
36. Мойсеюк, Н. Є. (2001). Педагогіка: навч. посібник. К.: ВАТ «КДНК», 608.
37. Момот, Л. (1997). До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання. *Педагогіка і психологія*, 2, 53-54.
38. Наконечна, О.П. (2000). Про роль естетичного в сучасній культурі. К.: Вища школа, 259.
39. Оніщенко, О.А. (1999). Естетичне виховання: історичні традиції і сучасність. *Мистецтво та освіта*, 3, 25-26.
40. Панченко, В. (2000). Естетика в сучасній культурі. *Мистецтво та освіта*, 3, 18-21.
41. Пасічний, А.М. (2003). Образотворче мистецтво: Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 259.
42. Рагозіна, В. (2001). Особистісно-зорієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 1, 50-52.
43. Романовська, Д. (2006). Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів. *Психолог*, 11, 13-15.
44. Рудницька, О.П. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. Тернопіль: Богдан, 360.
45. Савченко, О. Я. (2009). Виховний потенціал початкової освіти: посіб. К.: Богданова А. М., 226.

46. Савченко, О. Я. (1998). Розвивай свої здібності. Навчальний посібник для молодших школярів. К.: Освіта, 180.
47. Сисоєва, О.В. (1999). Естетичне ставлення учнів до творів живопису. К.: Знання, 259.
48. Соціолого-педагогічний словник. (2004). За ред. В.В. Радула. К.: ЕксОб, 304.
49. Стасюк, Н. А. (2009). Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*, 5, 23–31.
50. Сухомлинський, В. О. (2012). Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 564.
51. Томашевський, В. (2000). Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 4, 48-49.
52. Томашевський, В. (2000). Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа*, 9, 66-67.
53. Фіцула, М.М. (2006). Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 560.
54. Шацька, В.Н. (2001). Естетичне виховання. К.: Освіта, 564.
55. Шевченко, Г. П. (2006). Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля, 256.
56. Шпак, В.І. (1996). Взаємозв'язок загального й естетичного розвитку у вихованні учнів. *Початкова школа*, 2, 30-37.
57. Щербакова, К.В. (2002). Образотворче мистецтво. К.: Рідна школа, 158.
58. Щербо, А.Б., Джола, Д.М. (1999). Естетичне виховання учнів у початкових класах. К., 235.
59. Яновська, Н. (2005). Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Рідна школа*, 9, 47-49.
60. Янковська, І.М. (2017). Мистецька освіта і естетичне виховання як складові художньої культури суб'єктів освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 4, 350-359.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Визначення творчих здібностей молодших школярів» (за методикою Хаана і Кафа)

Прочитайте питання і дайте відповідь: “так” або “ні”.

1. У своїх малюнках зображує різнотипні предмети, ситуації, людей.
2. Серйозно ставиться до творів мистецтва, замислюється і стає дуже серйозним, коли чує нову музику, бачить гарну картину.
3. Оригінальний у виборі сюжету (робить незвичайні композиції з квітів, малюнків, марок тощо).
4. Завжди готовий використати будь-який матеріал для виготовлення іграшок, картин, малюнків тощо.
5. У вільний час багато малює, створює композиції, що мають художнє значення (наприклад, прикраси для дому).
6. Використовує малюнок або ліплення, щоб висловити свої почуття і настрої.
7. Цікавиться творами мистецтва. Може дати власну оцінку й намагається відтворити те, що йому сподобалося.
8. Любить працювати з пластиліном і глиною, клеєм, щоб відтворювати речі в трьох вимірах.

Анкета для молодших школярів
«Мій улюблений вид діяльності»

Уважно прочитай питання і дай відповідь: “так” або “ні”.

1. Чи любиш ти читати?
2. Тобі подобаються уроки музики?
3. Чи ти отримуєш хороші оцінки за декламування віршів?
4. Ти захоплюєшся хореографією?
5. Ти надаєш перевагу урокам образотворчого мистецтва?
6. Ти проводиш багато часу, читаючи книги?
7. Чи складаєш власні пісні, музику?
8. Ти любиш представляти певні ролі?
9. Ти любиш займатися танцями?
10. Чи створюєш власні малюнки у вільний час?

Додаток Б**Тест для учнів початкових класів
«Асоціації у навколишній дійсності»**

Зобразіть вказані поняття, передаючи їхній зміст.

Дощ

Сніг

Сонце

Весна

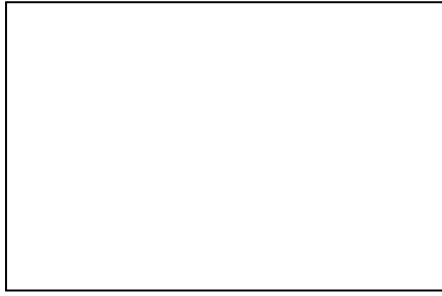
Літо

Книга

Свято Миколая

Урок

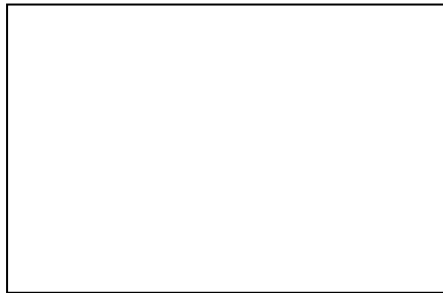
Друзі

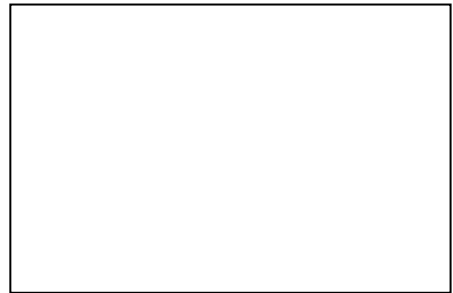
Великдень

Осінь

Зима

Хліб

Гроза

Україна

Мир

Додаток В

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ

Техніка набризку

У цій техніці необхідно навчити учнів набирати на кінчик пензля фарбу, пензлик нахилити над аркушем паперу та провести пальцем проти ворсу пензля.

Використовувати цю техніку потрібно для тонування паперу, створювати сюжетні малюнки: зоряне небо, квітучі галявини, окремі художні образи: квітуче дерево, метелики, квіти, плоди на дереві.

Перед використанням цієї техніки можна запропонувати дітям на аркуш паперу покласти вирізані із картону силуети обкатів зображення, які потім забрати, а відбитки розфарбувати.

Малювання долонькою та пальчиками

У цій техніці малювання учні пальчиками набирають гуашеву або акварельну фарбу та роблять відбитки на папері.

Малювання пальчиками є цікавим видом, урізноманітнюють роботу з використання пензлика. Учням легко отримувати зображення через природні рухи руки.

Треба враховувати, щоб фарба була густою, показати дітям, як тримати руку, в якому положенні мають бути пальчики та долоньки.

Теми пропонуються з урахуванням ускладнень: потрібно малювати пальчиком на всій поверхні або на обмеженій поверхні.

Учні малюють пальчиками гілку горобини, вишні на тарілці, горошок для півника. Долоньками малюють сонечко, хмаринки, дощик, квіти, дерева.

Плямографія

У цій техніці аркуш паперу складається навпіл на лінії згину. На лінію згину довільної форми наноситься кілька «плям» різного кольору. Аркуш складається, рогладжується рукою.

Коли аркуш розгортається, тоді з'являються несподівані зображення, в яких можна впізнати знайомий образ, домалювати необхідні деталі, щоб він став виразнішим.

Техніка продряпування

Малювання технікою продряпування є цікавим видом. Аркуш цупкого паперу, картону потрібно натерти розплавленим воском. Потім покрити його темною гуашшю змішаною з милом, яке знежирює поверхню та допомагає рівномірно затонувати аркуш паперу.

Після висихання фарби за допомогою загостреної палички, продряпується малюнок.

Ниткографія

У техніці ниткографії береться нитка довжиною 30-35 см. Один кінець нитки намотується на палець. Вільний кінець опускається в палітру з фарбою. Потрібно притримувати пензлик, щоб не набралася зайва фарба, витягнути нитку з палітри та покласти її петельками на одну сторону зігнутого навпіл аркуша, щоб чистий кінець нитки звисав з нього.

Потім накрити другою половиною аркуша, притиснути зверху рукою та витягнути нитку на себе.

Під час розгортання аркуша на обох боках утвориться симетричне зображення. Треба визначити, що намалювала нитка, домалювати, чого не вистачає на малюнку.

Малювання зубною щіткою

Для малювання зубною щіткою потрібна гуашева фарба. На зубну щітку наноситься фарба. До аркуша паперу торкатися треба усім ворсом, щоб від кожної ворсинки щітки залишився слід.

Щоб набрати фарбу іншого кольору, треба вимити щітку водою та витерти серветкою.

Малювання на зволоженому аркуші паперу

Малювання на зволоженому папері або акварель «по-мокрому» дозволяє отримати зображення з розмитими, нечіткими контурами, створювати колірні переходи, гармонійну узгодженість кольорів.

Аркуш паперу зволожується. Потім створюється малюнок пензликом та акварельними фарбами.

Малювання квачиком

Квачик для малювання робиться так: взяти цупкий, м'який квадратний клаптик тканини розміром 8x8 см. Згорніть тканину так, щоб утворилася форма конуса, зв'яжіть цей конус ниткою.

Квачик для малювання готовий. Доцільно зробити декілька – окремо для кожної фарби або близьких за кольором.

Квачиком малюємо як і пензликом. Для малювання готуємо фарби, склянку з водою, папір, довільного розміру та форми квачик тримаємо у руці, як і пензлик.

Квачик добре змочуємо у воді, набираємо на нього фарбу та малюємо. Краще малювати напівсухим квачиком або кінчиком.

Малювання відбитками

Зображення з відбитків листочків створюється таким чином:

- Назбирайте різних листочків, більше листочків різної форми.
- Приготуйте кілька білих або різнокольорових аркушів, фарби, пензлики.
- Обміркуйте, кого будете зображувати, з яких листочків скласти силуети.
- Відберіть потрібні листочки, покладіть їх на додатковий аркуш і зафарбуйте відповідні кольори. Нанесіть фарбу від середини до країв листочка.
- Обережно підніміть листочок за черешок, покладіть його на чистий аркуш і добре притисніть.
- Далі так само зробіть наступні необхідні відбитки.
- Потім намалюйте дрібні деталі.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Бірюк Б. Д.

(підпис)